МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Фінанси домогосподарств та фінансова грамотність населення як пріоритетна умова успішного розвитку держави»

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0723-фк- з
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньої програми Фінанси і кредит
В.С. Хрестян

Керівник к.е.н., доцент Горбунова А.В.
Рецензент д.е.н., професор Череп А.В.

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний

Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Освітня програма Фінанси і кредит

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____А.В. Череп

«____»_____2024 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Хрестян Вікторії Сергіївні

1. Тема роботи: «Фінанси домогосподарств та фінансова грамотність населення як пріоритетна умова успішного розвитку держави»
керівник роботи: Горбунова Анна Володимирівна, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 29 грудня 2023 р. № 2251 – с.

2. Строк подання студентом роботи: 11 листопада 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: статистичні дані Державної служби статистики України, а також монографічні дослідження та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

4. Зміст розрахунково – пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): визначити сутність та структуру фінансів домогосподарств; дослідити фінансову грамотність населення та міжнародний досвід підвищення рівня фінансової грамотності; здійснити аналіз фінансів домогосподарств; визначити пропозиції щодо підвищення фінансової грамотності в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов’язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 9 рис., 9 табл.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Горбунова А.В., доцент	05.08.2024 р.	05.08.2024 р.
2	Горбунова А.В., доцент	09.09.2024 р.	09.09.2024 р.
3	Горбунова А.В., доцент	03.10.2024 р.	03.10.2024 р.

7. Дата видачі завдання: 24 червня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	24.06.2024 р. – 30.07.2024 р.	виконано
2.	Виконання вступу	01.08.2024 р. – 04.08.2024 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	05.08.2024 р. – 08.09.2024 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	09.09.2024 р. – 02.10.2024 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	03.10.2024 р. – 20.10.2024 р.	виконано
6.	Формулювання висновків	21.10.2024 р. – 27.10.2024 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	28.10.2024 р. – 10.11.2024 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	11.11.2024 р.	виконано

Студент _____ В.С.Хрестян
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ А.В. Горбунова
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.О. Щебликіна
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 94 с., 9 рис., 9 табл., 73 джерела, 1 додаток.

Об’єктом дослідження є фінанси домогосподарств як частина національної економіки та економічних відносин держави.

Предметом дослідження є процеси формування доходів і витрат домогосподарств, а також їхня фінансова поведінка в умовах різного рівня фінансової грамотності.

Метою роботи є вивчення особливостей фінансів домогосподарств та їхньої ролі у фінансовій системі держави, а також аналіз впливу фінансової грамотності населення на економічний розвиток країни.

Завдання: 1) визначити сутність та структуру фінансів домогосподарств; 2) дослідити фінансову грамотність населення та міжнародний досвід підвищення рівня фінансової грамотності; здійснити аналіз фінансів домогосподарств; 3) визначити пропозиції щодо підвищення фінансової грамотності в Україні.

Методи досліджень: діалектичний метод пізнання, системний, комплексний та структурно – функціональний підхід, кількісний аналіз, методи дедукції та індукції, аналізу та синтезу, логічний метод.

Одержані результати та їх новизна: 1) розроблено рекомендації щодо покращення фінансової грамотності як ключового фактора підвищення ефективності фінансового управління домогосподарствами; 2) запропоновано нові підходи до інтеграції міжнародного досвіду в систему фінансової освіти України з урахуванням її економічних та соціальних особливостей.

Практичне значення одержаних результатів. Полягає у можливості застосування отриманих результатів для вдосконалення фінансової освіти в Україні, що сприятиме підвищенню рівня фінансової грамотності населення.

ФІНАНСОВА ГРАМОСТНІСТЬ, ДОМОГОСПОДАРСТВА, ФІНАНСОВА СИСТЕМА, ДОХОДИ ДОМОГОСПОДАРСТВ, СОЦІАЛЬНІ ВИПЛАТИ, ВИТРАТИ, ЗАОЩАДЖЕННЯ.

SUMMARY

Qualifying work: 94 p., 9 fig., 9 tab., 73 references, 1 annex.

The object of the study is household finances as part of the national economy and economic relations of the state.

The subject of the study is the processes of household income and expenditure formation, as well as their financial behavior in conditions of different levels of financial literacy.

The purpose of the work is to study the peculiarities of household finances and their role in the financial system of the state, as well as to analyze the impact of financial literacy on the economic development of the country.

Tasks: 1) to define the essence and structure of household finances; 2) to study financial literacy of the population and international experience in improving financial literacy; to analyze household finances; 3) to identify proposals for improving financial literacy in Ukraine.

Methods of research: method of analysis and synthesis, comparative method, economic and statistical method, systemic, complex and structural – functional approach, quantitative analysis, methods of deduction and induction, analysis and synthesis, logical method.

The results obtained and their novelty: 1) developed recommendations for improving financial literacy as a key factor in increasing the efficiency of household financial management; 2) proposed new approaches to integrating international experience into the financial education system of Ukraine, taking into account its economic and social characteristics.

Practical significance of the obtained results. The significance lies in the possibility of applying the results obtained to improve financial education in Ukraine, which will help to increase the level of financial literacy of the population. The proposed recommendations can be used to develop educational programs in educational institutions, as well as to create national initiatives aimed at promoting

financial literacy among different age groups. The results of the study may be useful for government agencies involved in the formation of financial education policy, as well as for financial institutions seeking to increase the level of financial management awareness of their clients.

FINANCIAL LITERACY, HOUSEHOLDS, FINANCIAL SYSTEM, HOUSEHOLD INCOME, SOCIAL BENEFITS, EXPENDITURES, SAVINGS.

ЗМІСТ

ВСТУП 8

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ 12

1.1. Сутність та структура фінансів домогосподарств 12

1.2. Фінансова грамотність населення: поняття, компоненти та значення 21

1.3. Міжнародний досвід підвищення рівня фінансової грамотності 28

2 АНАЛІЗ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ 37

2.1. Сучасний стан фінансів домогосподарств в Україні 37

2.2. Рівень фінансової грамотності населення України 53

2.3. Вплив фінансової грамотності на фінансове благополуччя домогосподарств 63

3 ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ 70

3.1. Фінансова грамотність і макроекономічні показники 70

3.2. Роль держави у підвищенні фінансової грамотності населення 73

3.3. Пропозиції щодо підвищення рівня фінансової грамотності в Україні 78

ВИСНОВКИ 85

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 89

ДОДАТОК А 95

Декларація академічної доброчесності здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ ... 96

ВСТУП

Фінансова стабільність і грамотність населення є ключовими факторами розвитку будь – якої сучасної держави. Фінанси домогосподарств, як одна з найважливіших складових загальної фінансової системи країни, значною мірою визначають економічну стабільність та добробут громадян. Саме вони є джерелом ресурсів для внутрішнього інвестування та споживання, що стимулює економічне зростання. У сучасному світі, де фінансові ринки стають дедалі складнішими, а економічні процеси – глобальними, фінансова грамотність населення виступає однією з пріоритетних умов для забезпечення стійкого розвитку держави.

Актуальність дослідження фінансів домогосподарств та фінансової грамотності населення обумовлена потребою підвищення ефективності управління особистими фінансами на тлі зростаючих економічних викликів та ризиків. В умовах швидких змін у світовій економіці, впливу глобалізації та цифровізації, громадяни повинні мати високий рівень фінансових знань для прийняття зважених рішень щодо своїх фінансових активів. Недостатня фінансова грамотність може призвести до фінансових криз, надмірної заборгованості та низького рівня заощаджень. З іншого боку, висока фінансова грамотність сприяє зростанню рівня заощаджень, інвестицій і, відповідно, підвищенню загального рівня життя населення. Таким чином, дослідження даної теми є важливим з точки зору економічної стабільності та сталого розвитку держави.

Дослідженню проблем фінансової безпеки домогосподарств присвятили свої праці такі зарубіжні вчені як К. Дайнен, Н. Кіплангер, Д. Майкл Колінс, М. Хілгерт, М. Шераден. Вони розглядали суть фінансової безпеки домогосподарств, її принципи, інструменти та методи забезпечення. Дослідження у сфері економічної і, зокрема, фінансової безпеки проводили такі вітчизняні вчені як Г.М. Азаренкова, О.В. Ареф’єва, О.І. Барановський, А.І. Бондаренко, О.О. Бригінець, О.Д. Вовчак, М.М. Єрмошенко, О.Б. Жихор, М.І.

Зубок, Є.П. Картузов, Л.П. Коваль, С.І. Мельник, В.І. Мунтіян, Н.С. Папуша, Ю.Д. Радіонов, Є.М. Рудніченко, К.С. Тимощенко, Н.А. Цікановська. Проблемам функціонування фінансів домогосподарств присвячені праці науковців: Ю.М. Воробйова, В.В. Ворошило, Т.О. Кізими, Р.Г. Сніщенко, Л.М. Твардовської, С.І. Юрія, Н.А. Ясинської [1].

В умовах активної інтеграції України в глобальні ринки та зростання економічної складності важливо, щоб кожен громадянин мав достатній рівень знань та навичок для ефективного управління своїми фінансовими ресурсами. Недостатній рівень фінансової грамотності часто призводить до помилкових рішень щодо заощаджень, інвестування, кредитування, що у свою чергу створює ризики для фінансового добробуту окремих домогосподарств і загалом для держави. Водночас підвищення фінансової грамотності населення сприяє зростанню інвестиційних можливостей, ефективнішому використанню фінансових ресурсів та зниженню соціальних та економічних ризиків.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є вивчення особливостей фінансів домогосподарств та їхньої ролі у фінансовій системі держави, а також аналіз впливу фінансової грамотності населення на економічний розвиток країни.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

– дослідити сутність фінансів домогосподарств і їхню структуру;

– вивчити основні джерела доходів і напрямки витрат домогосподарств;

– проаналізувати механізми формування заощаджень та інвестицій домогосподарств;

– дослідити роль фінансової грамотності у прийнятті фінансових рішень домогосподарствами;

– проаналізувати міжнародний досвід підвищення рівня фінансової грамотності населення та можливості його імплементації в Україні;

– оцінити вплив фінансової грамотності населення на стійкість економіки держави;

– запропонувати рекомендації щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення.

Об'єктом дослідження є фінанси домогосподарств як частина національної економіки та економічних відносин держави.

Предметом дослідження є процеси формування доходів і витрат домогосподарств, а також їхня фінансова поведінка в умовах різного рівня фінансової грамотності.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних фахівців в галузі теорії та практики антикризового управління підприємства. Для проведення дослідження використовувались як загальнонаукові методи аналізу та синтезу, так і спеціальні економічні методи. До загальнонаукових методів належать:

– метод аналізу і синтезу, який дозволяє розглядати окремі елементи фінансових систем домогосподарств у їхньому взаємозв’язку;
– порівняльний метод, застосований для аналізу досвіду різних країн щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення;
– економіко – статистичний метод – використаний для оцінки стану фінансів домогосподарств та рівня їхньої фінансової грамотності в Україні;
– емпіричні методи (опитування, анкетування) – застосовані для отримання первинної інформації щодо рівня фінансової грамотності населення.

Наукова новизна отриманих результатів визначається наступними основними положеннями:

- запропоновано нові підходи до інтеграції міжнародного досвіду в систему фінансової освіти України з урахуванням її економічних та соціальних особливостей;
- розроблено та обґрунтовано впровадження рекомендацій для покращення фінансової грамотності як ключового фактора підвищення ефективності фінансового управління господарствами;

- обґрунтовано взаємозв’язок між фінансовою грамотністю населення та фінансовою стійкістю домогосподарств.

Значення результатів кваліфікаційної роботи магістра полягає у тому, що розроблені рекомендації допоможуть нашій державі впровадити заходи щодо підвищення рівня фінансового управління господарствами та фінансової грамотності населення .

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися й обговорювалися на XIX Міжнародній науково – практичній конференції конференції: «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому. державному та регіональному рівнях» (Запоріжжя, 17 – 18 жовтня 2024 р.). що висвітлюють окремі аспекти дослідження фінансів домогосподарств та фінансової грамотності населення на тему: «Фінанси домогосподарств та фінансова грамотність населення як пріоритетна умова успішного розвитку держави».

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано тези за матеріалами наукової конференції.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

1.1. Сутність та структура фінансів домогосподарств

Фінанси домогосподарств є складною і багатогранною категорією економічної науки, що охоплює широке коло фінансових відносин, процесів та операцій, пов'язаних з отриманням, розподілом та використанням грошових ресурсів. В економіці України поняття «домашнє господарство» як ринковий інститут згадується у 1933 р. Домогосподарства як економічні суб'єкти відіграють надзвичайно важливу роль у загальній економічній системі будь – якої країни, оскільки саме вони є основними споживачами товарів і послуг, учасниками ринку праці та заощаджень, а також інвесторами в різні фінансові інструменти. Вивчення фінансів домогосподарств дозволяє розуміти механізми формування доходів і витрат населення, що, в свою чергу, впливає на загальну економічну стабільність та розвиток держави.

На рис. 1.1 зображено складові сукупних ресурсів домогосподарств.

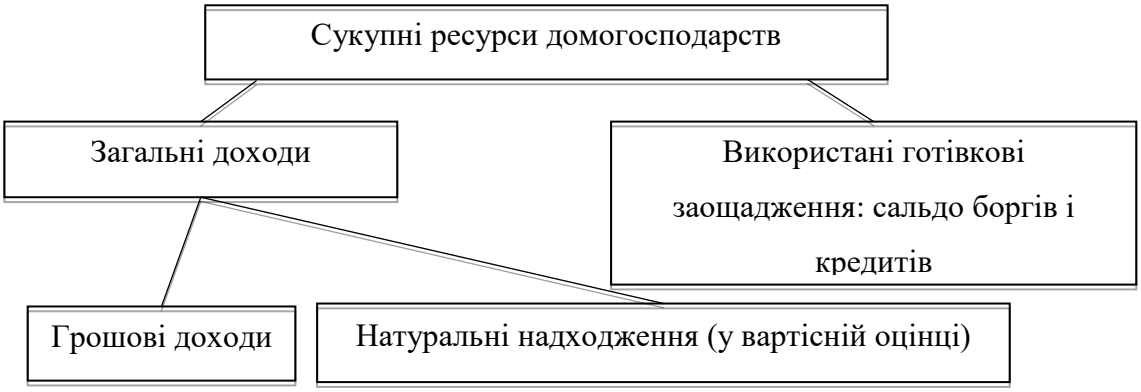

Рисунок – 1.1. Складові сукупних ресурсів домогосподарств

Сутність фінансів домогосподарств полягає в управлінні грошовими потоками, які проходять через домогосподарство, та забезпеченні оптимального

розподілу цих потоків для досягнення фінансової стабільності та добробуту членів домогосподарства. Фінанси домогосподарств включають різні аспекти, такі як доходи, витрати, заощадження, інвестиції та кредити. Всі ці елементи взаємопов'язані і визначають економічну поведінку домогосподарства. Управління фінансами на рівні домогосподарства – це процес прийняття рішень щодо витрат, заощаджень та інвестицій, що забезпечує збалансоване використання фінансових ресурсів у коротко – і довгостроковій перспективі [2].

Доходи домогосподарств можуть мати різноманітні джерела, залежно від економічної активності членів домогосподарства, соціального статусу, освітнього рівня, регіону проживання та багатьох інших чинників. Головними джерелами доходів домогосподарств є оплата праці, соціальні виплати, доходи від власності та підприємницької діяльності.

Нижче наведено класифікацію доходів (табл.1.1).

Таблиця 1.1 – Класифікація доходів

Доходи			
За формою отримання	За відношенням до оподаткування і цін	За чинниками виробництва	За способами отримання
- грошові - натуральні	- номінальні - реальні	- заробітна плата (номінальна та реальна) - рента (природні ресурси, земля) - наука - відсоток - капітал - позиковий дохід	- дохід від формальної економіки - дохід від неформальної економіки

Основним джерелом доходів більшості домогосподарств є заробітна плата, яка виплачується за виконану роботу або надані послуги. Вона формується на ринку праці і залежить від попиту та пропозиції на певні професії, рівня кваліфікації працівника, галузевих особливостей та загального економічного стану в країні. Заробітна плата складає значну частину доходів

більшості сімей, особливо в умовах, коли домогосподарство включає одну або кілька економічно активних осіб [3].

Другим важливим джерелом доходів домогосподарств є соціальні виплати, до яких належать пенсії, допомоги по безробіттю, виплати у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, державні субсидії та інші види фінансової підтримки з боку держави. У багатьох країнах світу соціальні виплати є вагомим джерелом доходу для пенсіонерів, безробітних та інших соціально вразливих верств населення. Особливо значущими соціальні виплати стають під час економічних криз або у періоди зростання безробіття.

Доходи від власності є ще одним важливим джерелом доходів домогосподарств. Вони включають прибутки від здачі в оренду нерухомого майна, дивіденди на акції, відсотки за депозитами та іншими фінансовими активами. У розвинутих країнах значна частина домогосподарств активно бере участь в інвестиціях на фінансових ринках, отримуючи доходи від своїх інвестиційних портфелів. Однак у менш розвинутих економіках ці доходи мають обмежений вплив на загальний рівень добробуту населення.

Крім того, підприємницька діяльність може бути джерелом доходів для домогосподарств, де члени домогосподарства займаються малим або середнім бізнесом. Це можуть бути індивідуальні підприємці, фермери, власники малих підприємств або фрілансери, які отримують доходи від своєї самозайнятості або бізнес – діяльності [4].

Щодо витрат домогосподарств, вони зазвичай поділяються на поточні споживчі витрати та капітальні витрати. Поточні споживчі витрати включають витрати на продукти харчування, одяг, комунальні послуги, медичні послуги, освіту, транспорт та розваги. Ці витрати є основними і постійними для домогосподарств. Капітальні витрати включають придбання нерухомості, автомобілів, ремонт житла та інші великі покупки, які здійснюються не так часто, але мають значний вплив на фінансовий стан домогосподарства.

На рис. 1.2 зображено структуру грошових витрат домогосподарств України.

Рисунок 1.2 – Структура грошових витрат домогосподарств України, %

За наведеними даними на рис. 1.2 спостерігається, що найбільша частина витрат , яка займає майже половину всіх витрат 46,6 % це продукти харчування та їжа поза домом. Це означає, що більшість доходів домогосподарств витрачається на елементарні базові харчові потреби. Наступна категорія витрат – непродовольчі товари, яка складає 27,5 %. У цю категорію входить вартість одягу, взуття, побутової техніки та інших товарів тривалого користування. Щодо оплат послуг , вони складають 16 %, до них входять витрати на комунальні послуги, транспорт, зв'язок, медичні послуги та інше. На особисте підсобне господарство витрачають 8,4 % доходів, до цієї категорії відносять витрати на вирощування рослин, утримання тварин. І остання категорія – це інші витрати , і вони складають найменшу частку доходів 1,5 %, це можуть бути різні непередбачувані витрати: на розваги, хобі.

Заощадження відіграють ключову роль у фінансовому плануванні домогосподарств, оскільки вони забезпечують фінансову безпеку на випадок непередбачених обставин та дозволяють здійснювати капітальні витрати в майбутньому. Формування заощаджень є результатом раціонального

управління доходами та витратами домогосподарств. Після покриття всіх поточних витрат, залишок доходів може бути спрямований на заощадження. У багатьох країнах формування заощаджень є важливим аспектом довгострокового фінансового планування, оскільки заощаджені кошти можуть бути використані для забезпечення пенсійного віку, освіти дітей, придбання житла або для інших великих покупок [5].

На табл. 1.2 зображено класифікацію видів заощаджень.

Таблиця 1.2 – Класифікація видів заощаджень

Класифікаційні ознаки заощаджень	
Належність до інституційних секторів економіки	Фінансових корпораційне Фінансових корпорацій Державних установ Домашніх господарств Некомерційних організацій
Склад основних суб'єктів економіки	Заощадження держави Заощадження фірм Заощадження домашніх господарств
Національна належність власників заощаджень	Національні (внутрішні) Іноземні (зовнішні)
Форма нагромадження вартості	Грошові заощадження Натурально-речові заощадження У формі фінансових активів
Мотив утворення	Мотивовані Немотивовані
Стимул утворення	Добровільні Вимушені
Урахування індексу цін	Номінальні Реальні
Мета заощадження	Виробничі Особисті
Характер мобілізації	Організовані Неорганізовані
Рівень обчислення	Макроекономічні Мікроекономічні
Урахування споживання основного капіталу	Валові Чисті

Один з важливих аспектів управління заощадженнями – це диверсифікація інструментів збереження коштів. Заощадження можуть зберігатися у вигляді готівки, на банківських депозитах, в інвестиційних

фондах, у вигляді цінних паперів або навіть в нерухомості. Кожен з цих способів має свої переваги та ризики. Наприклад, зберігання коштів у готівковій формі або на депозиті в банку є найбільш безпечним, але водночас ці варіанти не приносять значних доходів у вигляді відсотків. Інвестиції в цінні папери або нерухомість можуть приносити більші доходи, але також супроводжуються вищим рівнем ризику.

Інвестиції є ще одним важливим елементом фінансового планування домогосподарств. Інвестиційна діяльність домогосподарств дозволяє їм збільшити свої фінансові ресурси шляхом участі у фінансових ринках або підприємницькій діяльності. Інвестиції можуть включати придбання акцій, облігацій, нерухомості, вкладення у пенсійні або інвестиційні фонди. Однією з ключових особливостей інвестицій є наявність ризику втрати коштів, тому домогосподарства зазвичай прагнуть балансувати між ризиковими і менш ризиковими активами. [6].

Завдяки інвестиціям домогосподарства не лише збільшують свої доходи, але й сприяють загальному економічному зростанню. Кошти, вкладені домогосподарствами у підприємства, державні облігації або інші фінансові інструменти, сприяють розвитку національної економіки. Це створює важливий зворотний зв'язок: чим більше домогосподарства заощаджують і інвестують, тим більше можливостей для економічного зростання країни.

Важливим аспектом інвестування є рівень фінансової грамотності домогосподарств, оскільки прийняття рішень щодо інвестицій потребує розуміння ринкових механізмів, фінансових інструментів та ризиків. Тому підвищення фінансової грамотності населення є важливим завданням для держави, яке дозволяє сприяти ефективному використанню фінансових ресурсів домогосподарств та забезпеченню їх фінансової стабільності у довгостроковій перспективі.

Таким чином, фінанси домогосподарств включають широке коло економічних відносин, пов'язаних з отриманням доходів, управлінням витратами, формуванням заощаджень та здійсненням інвестицій. Ефективне

управління фінансами дозволяє домогосподарствам забезпечити фінансову стабільність, підвищити рівень добробуту та сприяти розвитку економіки в цілому [7].

Фінанси домогосподарств, як було зазначено, охоплюють різні аспекти управління грошовими ресурсами, що формуються за рахунок доходів, спрямовуються на поточні витрати, а також використовуються для накопичення заощаджень і здійснення інвестицій. Однак варто звернути увагу на глибші аспекти цих процесів, які впливають на фінансову стабільність домогосподарств, а також на загальну економічну картину країни.

Витрати домогосподарств є результатом споживчої поведінки, яка залежить від багатьох факторів: рівня доходів, потреб, соціальних норм, культурних традицій та економічної ситуації в країні. Як правило, витрати можна розділити на основні та додаткові. Основні витрати є такими, без яких домогосподарство не може функціонувати належним чином: продукти харчування, житло, комунальні послуги, медичне обслуговування, освіта, транспорт. Ці витрати є відносно стабільними і формують більшу частину бюджету домогосподарств. Додаткові витрати, до яких належать витрати на відпочинок, розваги, предмети розкоші та інші необов’язкові покупки, залежать від рівня доходів та фінансового планування кожного домогосподарства [8].

Важливим аспектом структури витрат є управління ними, тобто бюджетування, яке дозволяє контролювати обсяги витрат і планувати їх відповідно до наявних ресурсів. Бюджетування допомагає домогосподарствам уникати надмірних витрат і дозволяє залишати частину доходів для заощаджень. Це особливо важливо в умовах економічної нестабільності, коли зростання цін або зменшення доходів можуть викликати фінансові труднощі.

Одним із ключових викликів для домогосподарств є управління борговим навантаженням. Часто домогосподарства залучають кредити для фінансування великих покупок, таких як придбання житла, автомобілів або навчання. Борг є важливим фінансовим інструментом, проте його використання має бути обґрунтованим і відповідати реальним фінансовим можливостям. Надмірне

боргове навантаження може призвести до фінансових проблем, зокрема втрати контролю над витратами, що, в свою чергу, знижує рівень заощаджень і ускладнює здійснення інвестицій.

Формування заощаджень є важливим аспектом управління фінансами домогосподарств. Заощадження забезпечують фінансову стабільність у випадку непередбачених обставин (наприклад, хвороби, втрати роботи або інших кризових ситуацій), дозволяють накопичувати кошти на великі покупки або забезпечити краще майбутнє для членів сім'ї. З психологічної точки зору, мотивація до заощаджень може бути різною: від прагнення до фінансової незалежності до бажання забезпечити комфортну старість або зберегти спадок для наступних поколінь [9].

Домогосподарства можуть використовувати різні стратегії для накопичення заощаджень. Однією з них є відкладення фіксованої частки доходів, що є найпоширенішим методом, коли певний відсоток від щомісячного доходу регулярно відкладається на окремий рахунок. Ця стратегія дозволяє накопичувати заощадження поступово, не обмежуючи поточні витрати надмірно, але вимагає дисципліни та чіткого планування.

Ще одна поширена стратегія – скорочення необов'язкових витрат. Відмова від витрат на розваги, спонтанні покупки або інші додаткові потреби дозволяє вивільнити додаткові ресурси для накопичення заощаджень. Хоча цей підхід вимагає певних жертв і може бути тимчасово неприємним, він забезпечує швидше зростання заощаджень і дозволяє підвищити фінансову стійкість домогосподарства.

Важливим аспектом є доступ до фінансових інструментів для заощаджень. У різних країнах існують різні можливості для зберігання та примноження заощаджень. Наприклад, у країнах із розвинутою банківською системою домогосподарства мають широкий вибір фінансових продуктів: від простих банківських депозитів до складніших інвестиційних інструментів, таких як облігації або фонди взаємних інвестицій. Однак у країнах із менш

розвиненою фінансовою системою можливості для заощаджень можуть бути обмеженими, що ускладнює досягнення фінансової стабільності [6].

Інвестиції є важливим кроком у фінансовому плануванні домогосподарств, оскільки вони дозволяють не лише зберігати, але й примножувати фінансові ресурси. Участь домогосподарств у інвестиційних процесах залежить від рівня їхньої фінансової грамотності, доступу до фінансових ринків і наявних ресурсів для інвестування.

Інвестиційна діяльність може включати широкий спектр фінансових інструментів: від традиційних банківських вкладів до придбання акцій, облігацій, інвестування в нерухомість або підприємницькі проекти. Вибір конкретних інструментів залежить від фінансових цілей домогосподарства, їхнього ризик – апетиту та часу, на який планується інвестування.

Основними цілями інвестування можуть бути довгострокові заощадження, такі як підготовка до пенсії або забезпечення майбутнього дітей. У такому випадку домогосподарства, як правило, вибирають менш ризикові інструменти, такі як державні облігації або інвестиції в нерухомість, оскільки вони забезпечують стабільний дохід з мінімальними ризиками.

У той же час, деякі домогосподарства можуть бути готовими до ризикованих інвестицій, таких як придбання акцій на фондовому ринку або інвестування у стартапи. Ці види інвестицій можуть приносити більші доходи, але також супроводжуються вищим ризиком втрат. Домогосподарства, які обирають такі стратегії, зазвичай мають високий рівень фінансової грамотності або звертаються до фінансових консультантів для управління своїм портфелем.

Одним із ключових питань при здійсненні інвестицій є диверсифікація портфеля, що дозволяє знизити ризики і забезпечити стабільний дохід навіть у нестабільних економічних умовах. Диверсифікація означає, що домогосподарства інвестують у різні активи, такі як акції, облігації, нерухомість і банківські депозити, що дозволяє знизити вплив коливань на фінансових ринках на загальний результат інвестиційної діяльності [10].

Інвестиційна активність домогосподарств також позитивно впливає на економіку країни. Інвестиції, здійснені домогосподарствами, стимулюють зростання підприємств, підвищують їх конкурентоспроможність, сприяють створенню нових робочих місць і загальному економічному зростанню. Участь домогосподарств у фінансових ринках дозволяє залучити додаткові ресурси в економіку і сприяє її стабільному розвитку.

На сьогоднішній день домогосподарства стикаються з низкою викликів, які ускладнюють ефективне управління фінансами. Нестабільність на ринках праці, економічні кризи, інфляційні процеси та зміни в соціально – економічному середовищі вимагають гнучкості у фінансових рішеннях. З одного боку, домогосподарства мають зберігати грошові резерви на випадок кризових ситуацій, з іншого – забезпечувати високий рівень споживання для підтримки якості життя.

Підвищення рівня фінансової грамотності населення є одним з основних пріоритетів для розвитку фінансової стабільності домогосподарств. Інформованість про сучасні фінансові інструменти, здатність аналізувати ризики та приймати раціональні рішення щодо витрат, заощаджень та інвестицій є критично важливими для забезпечення стійкості домогосподарств у довгостроковій перспективі.

1.2. Фінансова грамотність населення: поняття, компоненти та значення

Фінансова грамотність населення є однією з ключових складових сучасного суспільства, що визначає не лише рівень добробуту окремих індивідів і сімей, а й впливає на економічну стабільність та розвиток держави загалом. У контексті постійно змінюваної глобальної економіки, зростання фінансових ринків, появи нових фінансових інструментів і послуг, підвищення рівня фінансової грамотності стає критично важливим завданням для всіх суспільних інститутів, від освітніх установ до урядів. Фінансово грамотна людина здатна не лише приймати раціональні рішення у сфері своїх особистих фінансів, але й ефективно користуватися можливостями ринку, уникати

фінансових ризиків і кризових ситуацій, а також сприяти економічному процвітанню свого оточення та суспільства загалом [6].

Фінансова грамотність – це комплекс знань, навичок, вмінь і ставлень, які дозволяють людині ефективно управляти своїми фінансовими ресурсами, приймати обґрунтовані фінансові рішення і досягати поставлених фінансових цілей. Це не просто вміння рахувати гроші чи розуміти основи банківських послуг, але й здатність усвідомлено планувати особисті фінанси, інвестувати, економити, розуміти кредитні продукти, управляти борговими зобов'язаннями і забезпечувати фінансову безпеку в довгостроковій перспективі.

На рис. 1.3 зображено принципи раціональності витрат.

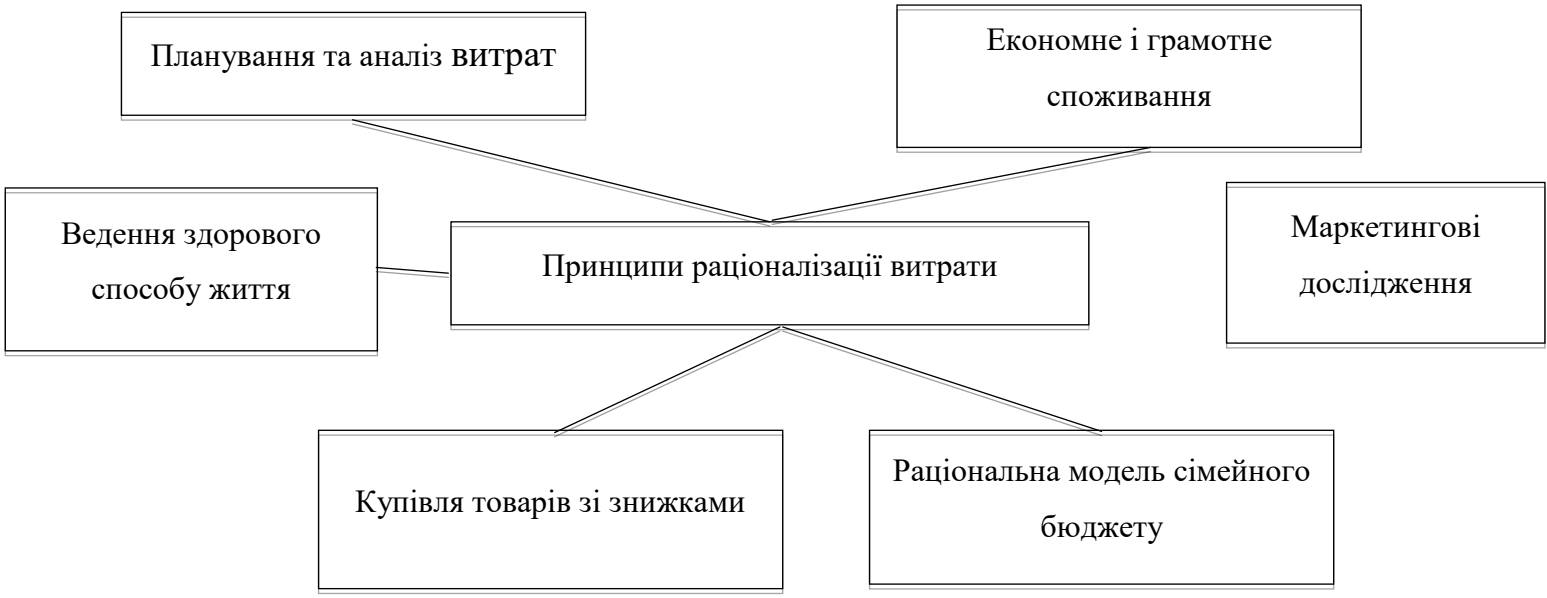

Рисунок 1.3 – Складові фінансової грамотності населення

Фінансова грамотність має на меті не лише формування базових знань про фінансові процеси, але й розвиток критичного мислення щодо використання фінансових ресурсів. Грамотна фінансова поведінка включає здатність людини аналізувати свої потреби, визначати пріоритети у витратах, правильно оцінювати ризики, уникати фінансових пасток і заборгованостей, що можуть призвести до банкрутства чи інших економічних проблем. У ширшому

розумінні фінансова грамотність охоплює такі аспекти, як заощадження, інвестиції, податкове планування, страхування та пенсійне забезпечення.

Фінансова грамотність, як комплексна категорія, складається з кількох ключових компонентів, кожен з яких грає важливу роль у формуванні фінансово відповідальної поведінки. Ці компоненти включають знання фінансових продуктів і послуг, розуміння основних економічних понять, управління фінансовими ресурсами, планування майбутнього, а також здатність оцінювати ризики.

1. Знання про фінансові продукти і послуги. Одним з основних компонентів фінансової грамотності є розуміння різноманітних фінансових продуктів та інструментів, які доступні на ринку. Це включає знання про банківські послуги (депозити, кредити, платіжні картки), інвестиційні інструменти (акції, облігації, фонди), страхові продукти (життя, майно, медичне страхування), а також розуміння пенсійних і соціальних систем. Кожен із цих продуктів має свої особливості та ризики, і фінансово грамотна людина повинна бути здатною правильно їх оцінювати та вибирати найбільш підходящі варіанти для своїх потреб [11].

2. Розуміння основних економічних понять. Ще одним важливим елементом фінансової грамотності є знання базових економічних понять, таких як інфляція, відсоткові ставки, кредитоспроможність, податкові системи, ринки капіталу та валюти. Розуміння цих концепцій дозволяє людині краще орієнтуватися в макроекономічному середовищі та адаптувати свою фінансову поведінку до змін у економіці. Наприклад, підвищення рівня інфляції впливає на купівельну спроможність грошей, тому грамотна людина повинна вміти коригувати свої заощадження та інвестиції відповідно до змін на ринку.

3. Управління фінансовими ресурсами. Важливим компонентом фінансової грамотності є здатність ефективно управляти своїми доходами і витратами. Це включає вміння складати бюджет, контролювати поточні витрати, планувати великі покупки та забезпечувати заощадження. Правильне фінансове планування дозволяє уникати боргової залежності, накопичувати

кошти на майбутні потреби, такі як придбання житла, освіта або пенсійне забезпечення, а також забезпечувати фінансову безпеку на випадок непередбачених обставин.

4. Планування майбутнього. Фінансово грамотна людина має не лише думати про свої поточні потреби, але й мати чітке уявлення про довгострокові фінансові цілі та стратегії їх досягнення. Це може включати заощадження на пенсію, підготовку до можливих фінансових криз, забезпечення майбутнього дітей або планування великих інвестицій. Окрім того, довгострокове фінансове планування дозволяє уникати зайвих ризиків і забезпечувати стабільність у майбутньому, навіть у складних економічних умовах.

5. Оцінка ризиків. Ще одним важливим аспектом фінансової грамотності є вміння оцінювати та мінімізувати фінансові ризики. Люди часто стикаються з ризиками, пов'язаними з інвестиціями, кредитами, страхуванням чи іншими фінансовими операціями. Фінансово грамотні люди знають, як аналізувати можливі ризики, використовувати страхові інструменти для їх зниження, а також уникати надмірної заборгованості або ризикових інвестицій. Оцінка ризиків є важливою частиною будь – якої фінансової стратегії, оскільки вона дозволяє приймати зважені рішення та уникати фінансових втрат [12].

Значення фінансової грамотності для окремих осіб, домогосподарств, бізнесу та суспільства загалом є надзвичайно важливим. В умовах сучасної економіки, яка стає дедалі складнішою і технологічно розвиненішою, фінансова грамотність відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості та успішного розвитку як на особистому, так і на національному рівні.

Для окремих осіб фінансова грамотність забезпечує можливість приймати обґрунтовані рішення щодо використання власних коштів. Це дозволяє уникати надмірних витрат, ефективно планувати бюджет і накопичувати заощадження, що, у свою чергу, сприяє підвищенню рівня добробуту. Фінансово грамотна людина знає, як уникати боргових пасток, не потрапляти в залежність від кредитів і знижувати вплив фінансових стресів на своє життя. Наприклад, здатність розуміти умови кредитування допомагає уникати проблем з

погашенням боргів, а знання інвестиційних продуктів дозволяє примножити заощадження [13].

Для домогосподарств фінансова грамотність означає можливість забезпечити фінансову стабільність і безпеку для всіх членів сім'ї. Вона допомагає планувати сімейний бюджет, враховувати можливі ризики та непередбачені витрати, забезпечувати заощадження для майбутніх поколінь. Крім того, фінансово грамотні домогосподарства можуть бути ефективнішими інвесторами, вкладаючи кошти у фінансові продукти, що забезпечують довгострокову стабільність та зростання капіталу. Наприклад, вибір пенсійних накопичувальних програм або інвестування у нерухомість може стати запорукою фінансової безпеки у старості.

Для бізнесу фінансова грамотність персоналу має велике значення, оскільки допомагає уникати фінансових помилок, які можуть мати негативні наслідки для діяльності підприємства. Фінансово грамотні працівники здатні краще управляти своїми особистими фінансами, що знижує ризик стресів на роботі, пов'язаних з особистими боргами або фінансовими труднощами.

Продовжуючи думку, фінансова грамотність також має вагоме значення для бізнесу з точки зору прийняття раціональних рішень щодо управління корпоративними фінансами. Фінансово грамотні менеджери та власники бізнесу краще розуміють ринкові тенденції, можуть ефективно планувати витрати та інвестиції, оптимізувати використання фінансових ресурсів та знижувати ризики, пов'язані з підприємницькою діяльністю. Наприклад, вони здатні оцінювати ризики кредитування, інвестицій у нові проєкти, орієнтуватися в податкових системах, що дає змогу уникнути фінансових труднощів, таких як нестача ліквідності або банкрутство. Бізнес, де всі ключові особи володіють високим рівнем фінансової грамотності, може краще адаптуватися до змін на ринку і залишатися конкурентоспроможним навіть у кризові періоди [14].

Загалом, для суспільства та економіки фінансова грамотність населення є ключовим фактором стабільного та сталого економічного розвитку. Країни з

високим рівнем фінансової грамотності серед населення відзначаються вищою стабільністю фінансових ринків, кращими показниками зростання ВВП і нижчими рівнями заборгованості домогосподарств. У таких країнах люди більше схильні до заощаджень, що сприяє розвитку банківського сектора, підвищенню інвестиційної активності та збільшенню обсягів капіталу, що циркулює в економіці. Заощадження та інвестиції населення стають джерелом ресурсів для розвитку підприємств, фінансування інноваційних проектів, створення нових робочих місць і розвитку інфраструктури.

Фінансово грамотне населення менше піддається впливу фінансових криз, оскільки краще орієнтується у фінансових продуктах, розуміє ризики кредитування та інвестування, тому не так схильне до надмірного споживчого боргу або ризикових інвестицій. Це також сприяє зниженню соціальних проблем, пов'язаних з бідністю, фінансовими кризами та заборгованістю, адже грамотні фінансові рішення дозволяють людям забезпечити собі стабільний дохід і фінансову безпеку. В результаті знижується навантаження на державний бюджет, оскільки скорочується потреба у соціальних виплатах для підтримки малозабезпечених верств населення.

Крім того, фінансово грамотне суспільство краще розуміє важливість податкової дисципліни, що сприяє зростанню надходжень до державного бюджету і дозволяє уряду інвестувати більше коштів у розвиток економіки, освіти, медицини та інфраструктури. Фінансово грамотні громадяни менш схильні до ухиляння від сплати податків або участі у тіньових економічних схемах, оскільки вони розуміють довгострокові наслідки таких дій для економіки в цілому. Вони також більше довіряють фінансовим установам і державним інститутам, що підвищує ефективність економічної політики уряду [15].

Фінансова грамотність також має важливий вплив на особисту фінансову стабільність і безпеку. Люди з високим рівнем фінансової грамотності більш схильні до формування резервних фондів і створення заощаджень, що є необхідним для подолання непередбачених кризових ситуацій, таких як втрата

роботи, серйозна хвороба або інші життєві труднощі. Вони також краще розуміють, як правильно розподіляти свої фінансові ресурси, аби уникати боргових проблем, не потрапляти в залежність від кредитних карток або швидких позик з високими відсотковими ставками.

Фінансово грамотна людина володіє навичками управління ризиками, що дозволяє їй зменшувати потенційні фінансові втрати. Вона розуміє, що для досягнення стабільного фінансового майбутнього необхідно не лише накопичувати заощадження, а й правильно їх інвестувати. Використовуючи різні фінансові інструменти, такі як депозити, акції, облігації, інвестиційні фонди або страхові поліси, людина може створити більш диверсифікований фінансовий портфель, який буде забезпечувати стабільний дохід та знижувати ризики фінансових втрат. Наприклад, в умовах економічних криз або спадів на ринках, правильний підхід до інвестування може стати запорукою збереження капіталу та стабільного доходу [16].

Крім того, фінансова грамотність дозволяє людям ефективніше використовувати кредитні продукти, що може допомогти в досягненні важливих життєвих цілей, таких як придбання житла або автомобіля, започаткування бізнесу або отримання вищої освіти. Люди, які розуміють принципи кредитування, знають, як правильно вибрати кредитний продукт з оптимальними умовами, уникнути переплат і своєчасно погашати борги, щоб не потрапити в залежність від банківської системи.

Освіта відіграє центральну роль у формуванні фінансової грамотності населення. Важливість фінансової освіти не можна недооцінювати, оскільки вона забезпечує базові знання, які необхідні кожній людині для правильного управління своїми фінансами. Фінансова освіта має розпочинатися ще у школі, де учнів повинні навчати базовим принципам управління грошима, банківськими послугами, заощадженнями та кредитами. Поступово такі знання можна поглиблювати на вищих рівнях освіти, де студенти можуть отримати детальніші знання про інвестиції, страхування, податки та пенсійне планування.

Важливою складовою фінансової освіти є не лише теоретичне навчання, але й практичне застосування знань. Наприклад, у навчальних програмах можуть використовуватися симулятори фінансових ринків, які дозволяють учням і студентам спробувати свої сили в інвестуванні або управлінні віртуальним капіталом. Це дозволяє краще зрозуміти принципи функціонування ринків і підготуватися до прийняття реальних фінансових рішень у майбутньому [17].

Окрім освітніх ініціатив, важливою є також роль державної політики у підтримці та розвитку фінансової грамотності. Уряди багатьох країн визнають важливість фінансової грамотності для економічної стабільності та добробуту населення, тому впроваджують національні стратегії підвищення фінансової грамотності. Ці стратегії можуть включати проведення інформаційних кампаній, розробку програм навчання для різних вікових груп, стимулювання банків і фінансових установ до надання консультаційних послуг для населення.

Важливим аспектом державної політики є також створення умов для доступу до фінансових продуктів та послуг. Для того щоб люди могли ефективно використовувати свої знання і навички, необхідно забезпечити доступ до сучасних фінансових інструментів, таких як банківські послуги, страхування, пенсійні накопичувальні системи, інвестиційні можливості. Уряди можуть сприяти цьому шляхом розвитку інфраструктури, підтримки банківської системи, впровадження регуляторних механізмів, які захищають права споживачів фінансових послуг.

1.3. Міжнародний досвід підвищення рівня фінансової грамотності

Фінансова грамотність є ключовим аспектом успішного життя в сучасному світі. Вона впливає не тільки на особистий добробут, але й на економічний розвиток цілих країн. Сучасний світ змінюється дуже швидко, що вимагає від людей розуміння основних фінансових принципів для прийняття відповідальних рішень. Рівень фінансової грамотності в багатьох країнах все

ще залишається на недостатньому рівні, тому держави активно працюють над впровадженням різних програм для покращення ситуації. Важливо зазначити, що підвищення фінансової грамотності має комплексний характер і потребує як підтримки з боку урядів, так і співпраці з фінансовими установами та освітніми організаціями.

На рис. 1.3 зображено індекс фінансової грамотності ОЕСР: порівняння з іншими країнами [18].

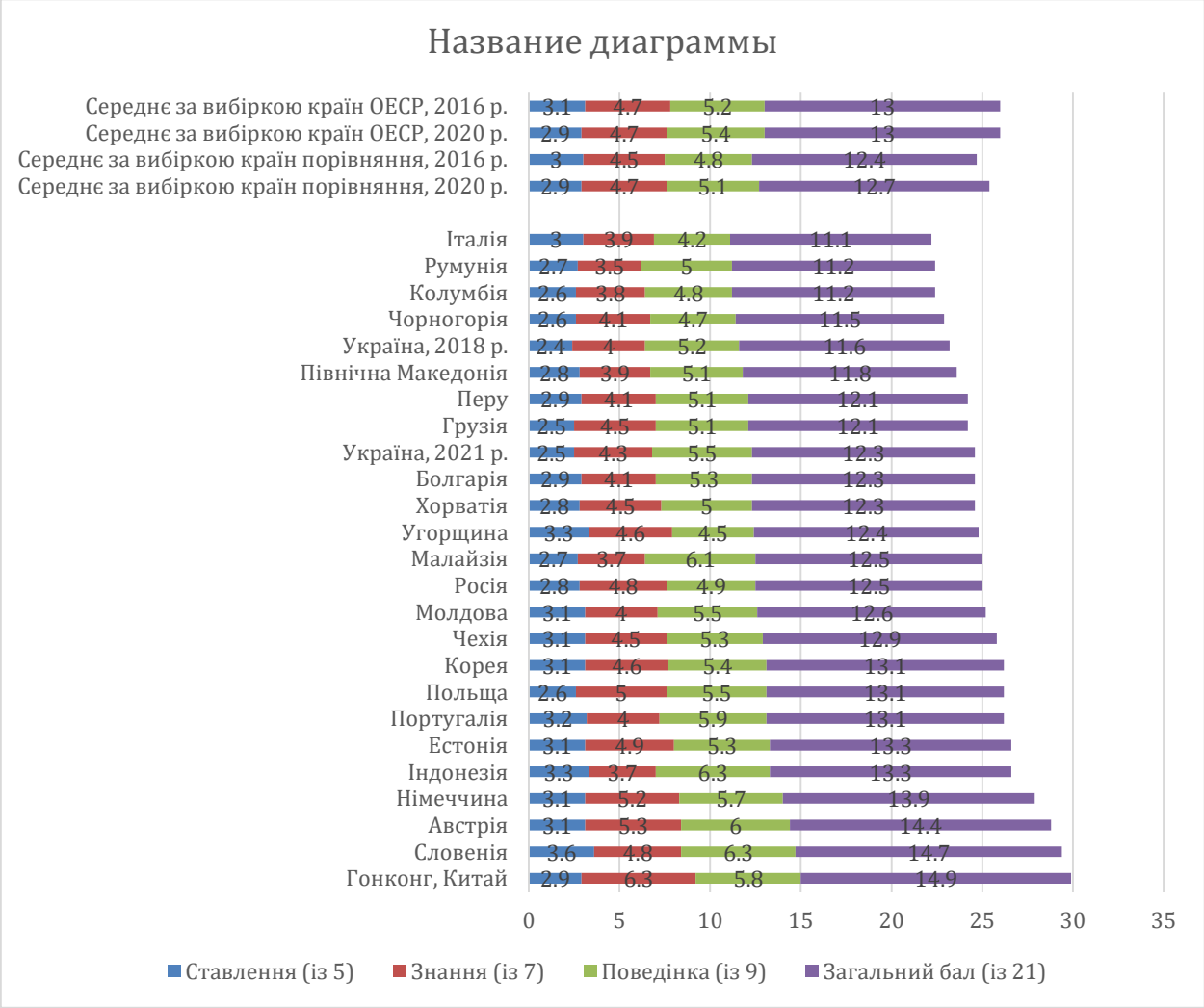

Рисунок 1.4 – Індекс фінансової грамотності інших країн

За наведеними даними на рис. 1.31 згідно з методологією ОЕСР, загальний індекс фінансової грамотності в Україні становить 12,3% (або 58% від її максимального значення). Український індекс фінансової грамотності

зараз демонструє хорошу динаміку – менш ніж за 3 роки зростання склало 6,0% в процентному відношенні; всі компоненти індексу покращилися. Однак темпи зростання індексу фінансової грамотності у 2016 та 2020 роках порівняно з країнами, які брали участь в опитуванні ОЕСР.(Грузія, Естонія, Польща, Росія, Угорщина, Хорватія, Чехія) становили всього 2,4%.Україна також наблизилася до цих країн з точки зору процентного значення максимального значення(60%) [18].

Нижче розглянемо, як різні країни світу підходять до питання підвищення фінансової грамотності та які програми виявились найбільш успішними.

США. Сполучені Штати Америки є однією з країн, яка активно інвестує у фінансову освіту своїх громадян. У 2003 році було створено Федеральну комісію з питань освіти у фінансовій сфері (Financial Literacy and Education Commission), яка працює під егідою Міністерства фінансів США. В рамках цієї комісії було розроблено національну стратегію з фінансової грамотності, яка передбачає як підтримку шкіл і університетів у впровадженні фінансової освіти в навчальні програми, так і організацію різних семінарів для населення. У США також велика увага приділяється розвитку онлайн – платформ, де громадяни можуть отримувати доступ до інформації про управління фінансами. Одним з прикладів є сайт MyMoney.gov, який надає корисні поради для різних вікових груп [19].

Канада. У Канаді підхід до фінансової грамотності також має державний характер. Уряд Канади ще в 2015 році запустив національну стратегію "Укріплення фінансового добробуту", мета якої — підвищити рівень обізнаності громадян про фінансові продукти та послуги. Програма передбачає співпрацю з фінансовими установами, школами та громадськими організаціями. Канадський уряд також створив Національне агентство з питань фінансової грамотності (Financial Consumer Agency of Canada), яке займається розробкою та впровадженням освітніх програм, спрямованих на підвищення фінансової грамотності серед різних вікових категорій населення.

Велика Британія. Британія є однією з тих країн, де фінансова освіта вже включена в шкільні програми. У 2014 році в Англії було ухвалено рішення про обов'язкове впровадження фінансової грамотності в середні школи. Це означає, що кожен школяр отримує базові знання про фінанси, кредитування, управління боргами та заощадження. Крім того, уряд Великої Британії активно співпрацює з приватними компаніями та благодійними фондами для розробки додаткових освітніх ініціатив. Наприклад, благодійний фонд "Young Enterprise" допомагає школам та університетам організовувати різні програми з підприємництва та фінансової освіти [20].

Австралія. Уряд Австралії також приділяє значну увагу підвищенню фінансової грамотності населення. У 2011 році було запущено Національну стратегію фінансової грамотності (National Financial Literacy Strategy), яка охоплює всі аспекти фінансової освіти, починаючи з початкової школи і закінчуючи програмами для дорослого населення. Особливої уваги заслуговує програма ASIC's MoneySmart, розроблена Австралійською комісією з цінних паперів та інвестицій (ASIC). Ця програма надає онлайн – ресурси для навчання фінансової грамотності, а також підтримує впровадження фінансової освіти в школах.

Німеччина. У Німеччині також усвідомлюють важливість фінансової грамотності. Хоча країна не має єдиної національної стратегії, тут активно працюють різні громадські організації та банки, які займаються впровадженням програм з фінансової освіти. Наприклад, Німецький банк "Deutsche Bank" пропонує програми для молоді, які охоплюють теми управління фінансами, інвестування та фінансового планування. Крім того, існують спеціалізовані організації, такі як Інститут фінансової освіти (Institut für Finanzbildung), які проводять семінари та тренінги для різних соціальних груп населення.

Однією з найуспішніших програм у світі є програма "MoneySmart" в Австралії. Вона пропонує різні ресурси для учнів, викладачів і батьків, допомагаючи їм розвивати навички управління фінансами. Основна мета програми — навчити громадян усвідомлено ставитись до фінансових питань і

приймати зважені рішення. Програма охоплює всі вікові категорії, починаючи з початкової школи і закінчуючи дорослими, які можуть використовувати онлайн – інструменти для контролю за своїми витратами, заощадженнями та інвестиціями.

Іншим прикладом є програма "MyMoney" в США, яка пропонує комплексний підхід до фінансової освіти. Вона охоплює всі аспекти управління фінансами — від базових понять до складних інвестиційних стратегій. Головною особливістю програми є те, що вона розроблена для різних цільових груп: школярів, студентів, дорослих і пенсіонерів. Це дозволяє кожній групі отримати необхідні знання відповідно до своїх потреб [15].

Програма "Smart Start" у Великій Британії також заслуговує на увагу. Її метою є надання фінансових знань молоді, яка тільки починає свій шлях у доросле життя. Програма включає курси з управління бюджетом, використання кредитних карток, заощадження та інвестування. Вона розроблена з урахуванням сучасних реалій і викликів, з якими стикаються молоді люди при вступі до університетів або на перші робочі місця.

У Канаді великої популярності набула програма "Financial Basics", розроблена урядом спільно з банками та освітніми установами. Вона охоплює базові фінансові знання, такі як складання бюджету, управління боргами, кредитування та інвестиції. Ця програма активно використовується у школах і коледжах, а також доступна онлайн для всіх бажаючих.

Загалом, успішні програми з фінансової освіти мають кілька спільних рис. По – перше, вони спрямовані на надання практичних знань, які можуть бути застосовані в реальному житті. По – друге, ці програми доступні для широкого кола громадян, незалежно від їхнього віку чи соціального статусу. По – третє, важливою складовою є співпраця з фінансовими установами та приватним сектором, що дозволяє використовувати найсучасніші підходи та інструменти для навчання.

Досвід провідних країн показує, що фінансова грамотність є важливим елементом економічного добробуту громадян. Країни, які інвестують у

фінансову освіту, можуть очікувати позитивного впливу на рівень життя населення, зниження рівня заборгованості та підвищення рівня заощаджень. Успішні програми з фінансової освіти, такі як MoneySmart в Австралії або MyMoney в США, доводять, що комплексний підхід до цього питання може дати значні результати. З огляду на світовий досвід, важливо, щоб кожна країна адаптувала міжнародні практики до своїх умов та розвивала власні стратегії для підвищення фінансової грамотності громадян [16].

У сучасному світі, де фінансові системи стають все складнішими, а кількість фінансових продуктів і послуг зростає, фінансова грамотність є важливим елементом не лише для особистого добробуту, а й для стабільності економічної системи в цілому. Кожна країна, яка прагне підвищити рівень економічної активності своїх громадян та зменшити соціальні та економічні ризики, повинна інвестувати в програми фінансової освіти.

Крім згаданих країн, є інші держави, які активно працюють у напрямку підвищення фінансової грамотності. Наприклад, Нова Зеландія має свою національну стратегію, спрямовану на покращення фінансової обізнаності громадян. Програма "Sorted" надає безкоштовні ресурси для того, щоб люди могли краще управляти своїми фінансами, включаючи плани заощаджень, пенсійні накопичення та страхування.

Франція зосередила свої зусилля на навчанні молоді та дорослих через співпрацю з громадськими організаціями. У країні активно впроваджуються курси для різних вікових категорій, що дозволяють не лише навчати основам фінансів, але й давати розуміння складніших аспектів, таких як інвестиції та управління боргами. У Франції особливо підтримується ідея інтеграції фінансової грамотності в загальну освіту, починаючи зі шкільних класів [1].

Сінгапур, один з фінансових центрів світу, також має свою унікальну стратегію. Держава робить акцент на фінансовій грамотності через постійні кампанії, які проводяться на рівні державних органів і приватних фінансових установ. Організація MoneySense, запущена в 2003 році урядом Сінгапуру, пропонує низку програм та інструментів для підвищення фінансової обізнаності

громадян. Сінгапур також активно розвиває фінансову грамотність серед школярів і студентів, надаючи їм реальні навички управління грошима ще на етапі навчання.

Проблеми, пов’язані з браком фінансової грамотності, є глобальними. Люди, які не мають базових знань з управління фінансами, частіше за все стикаються з фінансовими труднощами: вони мають високі рівні заборгованості, не заощаджують на пенсію і часто приймають необдумані фінансові рішення. Вони також більше схильні до фінансових шахрайств, що може призводити до значних втрат [22].

Недостатній рівень фінансової грамотності може мати негативні наслідки не тільки для окремих громадян, але й для економіки країни в цілому. Високий рівень боргового навантаження на домогосподарства може призводити до економічних криз, а недостатнє розуміння основних фінансових концепцій може перешкоджати розвитку малого бізнесу. З іншого боку, добре освічені у фінансовій сфері громадяни здатні ефективніше управляти своїми фінансовими ресурсами, що в свою чергу сприяє економічному зростанню країни.

Незважаючи на успіхи, які досягли країни з фінансової грамотності, є й численні виклики. Одна з головних проблем полягає в тому, що фінансова грамотність зазвичай є нерівномірною в різних верствах населення. Часто люди з низькими доходами або обмеженим доступом до освіти мають менший рівень фінансової грамотності, що ще більше поглиблює економічну нерівність.

Крім того, стрімкий розвиток цифрових технологій призводить до появи нових фінансових інструментів, таких як криптовалюти, фінтех – додатки та онлайн – банкінг. Це створює нові виклики для фінансової освіти, оскільки багато людей не готові до роботи з такими складними продуктами. Країни повинні адаптувати свої програми до сучасних реалій, щоб забезпечити громадянам доступ до актуальних знань і навичок.

Ще один важливий аспект полягає у формуванні правильної фінансової поведінки. Саме знання часто недостатньо, необхідно також розвивати відповідальність і навички прийняття зважених фінансових рішень. Досвід

провідних країн показує, що для досягнення цього важливо поєднувати теоретичні знання з практичними навичками, такими як складання бюджету, планування витрат та заощаджень, а також управління боргами [8].

Фінансова грамотність стає одним із ключових факторів у сучасному світі. Досвід провідних країн демонструє, що систематичний підхід до фінансової освіти може значно підвищити добробут населення і сприяти стабільному економічному зростанню. Успішні програми, такі як MoneySmart в Австралії, MyMoney в США або Smart Start у Великій Британії, показують, що інвестиції в фінансову освіту дають довгострокові позитивні результати.

Однак, для подальшого прогресу необхідно враховувати виклики сучасного світу — технологічний розвиток, нерівність у доступі до освіти та необхідність формування відповідальної фінансової поведінки. Держави, які візьмуть на озброєння кращі практики та адаптують їх до своїх національних умов, зможуть досягти високого рівня фінансової грамотності серед своїх громадян, що в кінцевому підсумку сприятиме зниженню рівня бідності, зростанню економічної стабільності та добробуту нації.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було проведено теоретичне дослідження фінансів домогосподарств та фінансової грамотності, що є основою для розуміння економічної поведінки населення та їх здатності до ефективного управління фінансовими ресурсами.

По–перше, було визначено сутність фінансів домогосподарств, їхню структуру та роль у загальній економічній системі. Фінанси домогосподарств охоплюють доходи, витрати, заощадження та інвестиції, і є важливим елементом формування економічної стійкості кожної родини. Структуроване управління фінансами домогосподарств дозволяє забезпечити баланс між споживанням та інвестуванням, що сприяє добробуту родини.

По–друге, фінансова грамотність населення була розглянута як важливий елемент економічного розвитку. Визначено, що фінансова грамотність складається з таких компонентів, як розуміння основ фінансів, вміння керувати особистими фінансами, здатність робити усвідомлені фінансові рішення, а також здатність до планування та управління фінансовими ризиками. Фінансово грамотне населення сприяє більш стійкому розвитку економіки та забезпечує зростання добробуту на рівні окремих домогосподарств.

По–третє, розглянуто міжнародний досвід підвищення рівня фінансової грамотності. Розробка і впровадження спеціальних освітніх програм, державних ініціатив та співпраця з фінансовими інституціями є ключовими заходами у підвищенні фінансової обізнаності населення в різних країнах. Вивчення цього досвіду дозволяє адаптувати найкращі практики до національних умов, що є важливим аспектом для підвищення фінансової грамотності в Україні.

Таким чином, дослідження теоретичних основ фінансів домогосподарств і фінансової грамотності дозволяє зробити висновок про важливість цілеспрямованого управління особистими фінансами та необхідність розвитку фінансової освіти для забезпечення економічної стабільності на макро– та мікрорівнях.

2 АНАЛІЗ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан фінансів домогосподарств в Україні

Сучасний стан фінансів домогосподарств в Україні є складним і багатогранним явищем, яке відображає як економічні, так і соціальні процеси, що відбуваються в країні.

Нижче наведено характеристику домогосподарств України за 2001 – 2020 рр., без урахування тимчасово окупованих територій. [23].

Таблиця 2.1 – Характеристика домогосподарств України за 2001 – 2020 рр., без урахування тимчасово окупованих територій

Рік	Середній розмір домогосподарства, осіб	Розподіл домогосподарств за кількістю осіб у їх складі (%)				Частка домогосподарств із дітьми до 18 років (%)	Частка домогосподарств без дітей (%)
		одна особа	дві особи	три особи	чотири особи і більше		
2001	2,73	21	28,1	22,1	28,8	42,5	57,5
2002	2,71	20,9	29,2	22,6	27,3	41,3	58,7
2003	2,62	22,4	29,6	23,5	24,5	38,9	61,1
2004	2,62	22,4	30,2	23,3	24,1	37,2	62,8
2005	2,61	22,2	29,3	23,5	24	37,5	62,5
2006	2,6	24,6	27,2	23,4	24,8	37,7	62,3
2007	2,6	24	27,1	25	23,9	37,7	62,3
2008	2,6	23,7	27	25,7	23,6	37,8	62,2
2009	2,6	23,2	28,6	25,2	22,8	37,9	62,2
2010	2,59	23,4	28,3	25,5	22,7	38	62,1
2011	2,59	23,6	27,9	25,8	22,6	38	62
2012	2,58	22,4	30	25	21,4	38	62
2013	2,58	22,6	29,1	26,9	22,3	38	62
2014	2,58	22,8	29,6	25,3	21,3	38,2	62
2015	2,59	20,3	32,5	25,9	21,1	38,2	61,8
2016	2,58	19,7	32,3	26,9	20,8	38,2	61,8
2017	2,58	19,9	32	27,3	21	37,8	61,8
2018	2,58	19,7	32,8	26,5	21	37,9	62,2
2019	2,58	19,5	33,4	26,7	20,4	37,9	62,1
2020	2,58	19	34,5	26,5	20	37,5	62,3
Темп зміни 2020/2001	- 5 %	- 10 %	+23%	+20%	- 31%	– 11%	+8%

У таблиці 2.1 наведено дані про особливості домогосподарств в Україні за період з 2001 по 2020 рік. Середній розмір домогосподарства зазвичай зменшується з роками. Це може бути наслідком зниження народжуваності та тенденції до зменшення кількості дітей у сім'ї. Частка домогосподарств з однією особою зростає, що може свідчити про збільшення кількості самотніх людей або людей, які обирають жити окремо. Частка домогосподарств з двома особами також зростає, що може вказувати на зростаючу популярність житла для молодих пар або бездітних сімей. Частка домогосподарств із дітьми до 18 років зменшується, що свідчить про зменшення кількості молодих сімей або дітей у сім'ях. Збільшується частка домогосподарств без дітей, що може свідчити про зростаючу кількість людей, які обирають не мати дітей [23].

Фінансовий стан домогосподарств є індикатором економічного розвитку держави та добробуту її громадян. У контексті сучасної України, враховуючи події останніх років, такі як війна, економічна нестабільність та пандемія COVID – 19, питання фінансового стану домогосподарств набуло особливого значення.

Темп зміни відображає табл. 2.2 , а саме відсоткову зміну в кожній категорії за період з 2001 по 2020 рік.

Таблиця 2.2 – Темп зміни 2001 – 2020 рр.

Показник	Темп зміни (%)
Середній розмір домогосподарства, осіб	Зменшується
Домогосподарства з однією особою	Зростає
Домогосподарства з двома особами	Зростає
Домогосподарства з трьома особами	Зменшується
Домогосподарства з чотирма особами і більше	Зменшується
Частка домогосподарств із дітьми до 18 років	Зменшується
Частка домогосподарств без дітей	Зростає

За результатами аналізу темпів зміни, наведеними у таблиці 2.2, можна сформулювати такі висновки: існує загальна тенденція до зменшення

середнього розміру домогосподарств; збільшення кількості людей, які живуть поодинці або парами без дітей; зменшення кількості домогосподарств з дітьми, що може мати значний вплив на демографічні та соціальні процеси в країні [23].

Основні джерела доходів українських домогосподарств можна умовно розділити на декілька категорій: заробітна плата, соціальні виплати, підприємницька діяльність, доходи від власності та надходження від трудової міграції. Кожне з цих джерел має свої особливості й тенденції, що формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів [24].

На рис. 2.1 зображено сучасний стан фінансових ресурсів домашніх господарств за 1999 – 2020 рр.

Рисунок 2.1. – Сучасний стан фінансових ресурсів домашніх господарств

За наведеними даними на рис. 2.1 спостерігається, що заробітна плата є головним джерелом доходів для більшості українських домогосподарств. Можна помітити, що цей показник мало змінився. З 2005 року до 2015 року він становив 58,3%, але до 2020 року – 24,2 %, що більше, ніж у 1999 році. Пенсії,

стипендії та виплати становлять значну частину загальних фінансових ресурсів. Їх частка у 2020 році: це 21,2 %, що приблизно відповідає показнику 20 – річної давності. Наступна позиція – це допомога від родичів, яка зменшилась на 6,5 % протягом 20 років. Продукція сільського господарства особистих підсобних господарств подешевшала на 21,3 %.

Однак рівень заробітних плат залишається відносно низьким у порівнянні з європейськими стандартами, а також нерівномірним залежно від регіону та галузі економіки. Висока інфляція та знецінення національної валюти суттєво впливають на купівельну спроможність населення, що змушує багатьох громадян шукати додаткові джерела доходів. Незважаючи на офіційне підвищення мінімальної заробітної плати та збільшення середнього доходу, багато людей продовжують працювати на умовах неповної зайнятості або в тіні, що знижує їхні доходи та зменшує внески до системи соціального захисту.

Іншим важливим джерелом доходів є соціальні виплати, включаючи пенсії, допомогу по безробіттю, субсидії на оплату комунальних послуг та інші види соціальної підтримки. Державна політика підтримки соціально вразливих верств населення є важливою складовою функціонування домогосподарств із низькими доходами. Проте, незважаючи на певні покращення, виплати залишаються недостатніми для забезпечення гідного рівня життя. Система пенсійного забезпечення також перебуває в складній ситуації, що пов’язано зі старінням населення, низькими податковими надходженнями та значними демографічними змінами.

З урахуванням того, що значна кількість населення користується соціальними виплатами, нижче зображено участь у програмах соціальної допомоги у 2023 році, а саме питому вагу домогосподарств – реципієнтів основних програм соціальної підтримки (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Питома вага домогосподарств – реципієнтів основних програм соціальної підтримки, %

Соціальна програма	Україна	Домогосподарства з

		дітьми
Питома вага домогосподарств – реципієнтів хоча б одного виду соціальної допомоги	21,7	28,0
Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям	1,4	2,6
Допомога внутрішньо переміщеним особам	4,0	5,0
Житлова субсидія	5,5	2,9
Пільги та компенсаційні виплати особам з інвалідністю, ветеранам війни та праці тощо	3,5	3,1
Державна соціальна допомога на догляд	1,6	2,2
Інші виплати	2,2	3,2

Аналізуючи таблицю 2.3 можна зробити висновки, що найчастіше участь у соціальних програмах беруть домогосподарства з дітьми. Це вказує на те, що сім'ї з дітьми частіше потребують допомоги, так як їх потреби є більшими. Також варто зазначити про значущу допомогу внутрішньо переміщеним особам: 4 % домогосподарств в Україні та 5% домогосподарств з дітьми, які отримують допомогу. Це показує важливість підтримки внутрішньо переміщених осіб. Житлові субсидії є найпоширенішою формою допомоги серед усіх домогосподарств в Україні – 5.5%, проте серед домогосподарств з дітьми цей показник нижчий 2.9%. Державна соціальна допомога домогосподарствам з низькими доходами має помітний вплив на домогосподарства з дітьми – 1,4% порівняно із загальною кількістю домогосподарств 2,6%. Частка домогосподарств, які отримують як мінімум один вид соціальної допомоги, відносно висока – 21,7 % для всіх домогосподарств і 28,0% для домогосподарств з дітьми [23].

Отже, сім'ї з дітьми є більш залежними від соціальної допомоги, особливо від програм, спрямованих на підтримку малозабезпечених, внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю.

Також слід розглянути наступний матеріал щодо частки коштів від загальної програми соціальної підтримки у загальних доходах домогосподарства (табл. 2.4)

Таблиця 2.4 – Частка коштів від програми соціальної підтримки у загальних доходах домогосподарства, %

	Україна	Домогосподарства з дітьми
Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям	29,6	27,7
Допомога внутрішньо переміщеним особам	29,8	35,6
Житлова субсидія	18,1	9,0
Пільги та компенсаційні виплати особам з інвалідністю, ветеранам війни та праці тощо	18,9	15,7
Державна соціальна допомога на догляд	13,2	10,9
У зв'язку з вагітністю та пологами	–	29,4
Допомога при народженні дитини	–	13,6
Одноразова натуральна допомога «Пакунок малюка»	–	13,1
Допомога при усиновленні дитини	–	12,9
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування	–	24,0
Допомога на дітей одиноким матерям	–	31,3
Допомога на дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	–	20,7
Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів	–	14,3
Допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях	–	21,0
Інші соціальні виплати на дітей	–	8,9

За результатами аналізу частки коштів від програми соціальної підтримки у загальних доходах домогосподарств (табл. 2.4), слід зробити такі висновки:

1) серед домогосподарств з дітьми частка допомоги внутрішньо переміщеним особам становить 35,6%, що значно вище, ніж в цілому по Україні – 29,8%. Це говорить про те, що для цієї категорії домогосподарств необхідна значна підтримка.

2) державна соціальна допомога домогосподарствам з низькими доходами становить значну частину доходів як звичайних домогосподарств – 29,6 %, так і домогосподарств з дітьми – 27,7%. Це свідчить про високу залежність малозабезпечених сімей від державної підтримки.

3) Частка житлових субсидій в загальних доходах домогосподарств складає 18,1%, тоді як для домогосподарств з дітьми цей показник лише 9,0%. Це може свідчити про те, що житлові субсидії менш актуальні для сімей з дітьми або такі сім'ї рідше звертаються за цими видами допомоги.

4) Частка державної соціальної допомоги на догляд для домогосподарств з дітьми є значно вищою – 13,2%, ніж для загального населення – 10,9%. Це вказує на важливість підтримки сімей, що доглядають за дітьми або іншими членами сім'ї.

5) Значні частки підтримки для домогосподарств з дітьми, зокрема допомога при народженні дитини – 13,6% та у зв'язку з вагітністю та пологами – 29,4%, підкреслюють важливість таких видів допомоги для сімей.

6) Частка допомоги одиноким матерям – 31,3% та дітям – сиротам 20,7% , дітям над якими встановлено опіку – 24,0 % є доволі високими, що свідчить про особливу потребу цих категорій у підтримці .

7) Інші соціальні виплати для домогосподарств з дітьми, такі як тимчасова допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів – 14,3%, і допомога для багатодітних сімей – 21,0% , свідчать про різноманітність форм соціальної підтримки, які спрямовані на підтримку дітей та сімей в Україні. [23].

Таким чином, соціальні програми відіграють важливу роль у підтримці сімей, особливо дітей. Домогосподарства з дітьми частіше отримують професійну допомогу, таку як допомога внутрішньо переміщеним особам, допомога при пологах та підтримка одиноких матерів та сиріт. Це підкреслює необхідність адресної підтримки різних груп населення.

Не можна не згадати підприємницьку діяльність як джерело доходів для частини українських домогосподарств. Малі та середні підприємці є важливою складовою економіки, але ця категорія населення стикається з низкою викликів, таких як нестабільна податкова система, низька доступність кредитних ресурсів та нерівні умови для ведення бізнесу. Внаслідок цих проблем частина

підприємців вимушена припиняти свою діяльність або переходити в тіньову економіку, що впливає на загальний рівень доходів [25].

Доходи від власності, такі як рента від здачі нерухомості в оренду, дивіденди, відсотки від депозитів тощо, також мають важливе значення для забезпечених домогосподарств. У той же час, через низький рівень доходів і заощаджень більшість українців не можуть інвестувати у нерухомість чи цінні папери, що обмежує їхні можливості отримання пасивного доходу.

Трудова міграція є одним із важливих факторів, що впливає на доходи багатьох українських родин. Суттєва частка населення, особливо з сільської місцевості та депресивних регіонів, виїжджає на роботу за кордон, переважно до країн Європейського Союзу. Грошові перекази від трудових мігрантів становлять вагому частку доходів багатьох домогосподарств і значною мірою підтримують економіку на національному рівні. З іншого боку, міграційні процеси створюють проблеми, пов'язані з демографічною кризою та відтоком робочої сили.

З огляду на витрати українських домогосподарств, вони зазвичай включають оплату за товари першої необхідності (продукти харчування, одяг), оплату комунальних послуг, медичні послуги, витрати на освіту, а також обслуговування кредитів. Збільшення тарифів на комунальні послуги, підвищення цін на продукти харчування та паливо, а також постійне зростання вартості медичних послуг суттєво впливають на структуру витрат домогосподарств. Через це більшість громадян змушені скорочувати витрати на відпочинок, розваги та інші непершочергові потреби.

На рис. 2.2 зображено вплив війни на бідність українських домогосподарств.

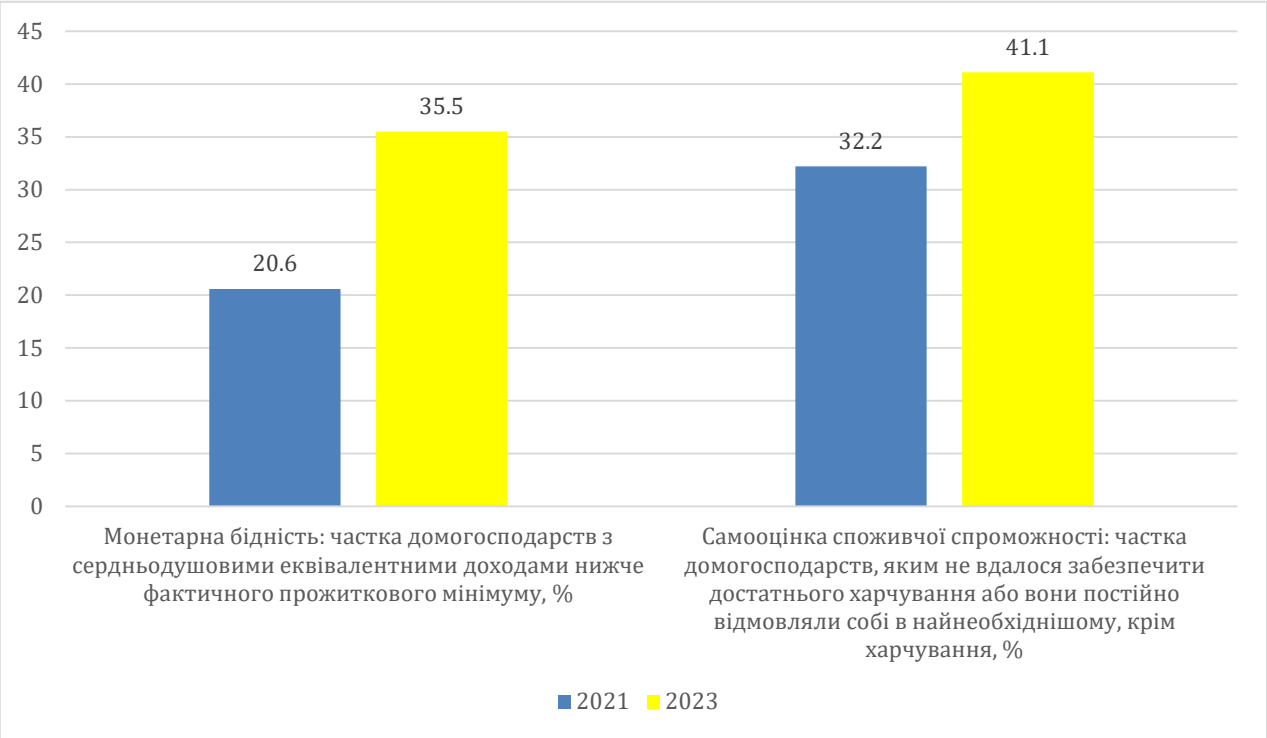

Рисунок 2.2 – Вплив війни на бідність українських домогосподарств.

Аналізуючи рис. 2.2 можна зробити висновок, що рівень бідності серед українських домогосподарств значно зріс. Частка бідних за доходами зросла в 1,7 рази – з 20,6 до 35,5%, а самооцінка споживчої спроможності показує значне зростання від 32.2% до 41.1%. Це свідчить про те, що війна суттєво вплинула на фінансовий стан українських домогосподарств. Збільшення частки домогосподарств, які не отримують достатнього харчування і змушені відмовлятися від предметів першої необхідності, підкреслює погіршення умов життя і зростаючу економічну вразливість населення. Така динаміка свідчить про необхідність посилення соціальної підтримки і підтримки домашніх господарств, особливо тих, які знаходяться в скрутному фінансовому становищі через війну [24].

За експертними оцінками, частка дітей, які опинилися за межею бідності у 2022 році, збільшилась за рік з 43,2 %до 65,2%.

На таблиці 2.5 наведено найбільш вразливі до бідності домогосподарства в Україні.

Таблиця 2.5 – Вразливі до бідності домогосподарства

Вразливі внаслідок війни	Традиційно вразливі
домогосподарства, які найбільш гостро відчули наслідки війни (які лишилися без членів родини, житла, майна, доступу до базових послуг);	домогосподарства з дітьми т а інвалідністю;
домогосподарства з дітьми, які перебувають на деокупованих територіях, прифронтових територіях, територіях. що постйно зазнають обстрілів тощо;	домогосподарства з трьома та більше дітьми;
домогосподарства з дітьми, які найбільш страждають від відсутності базових комунальних послуг (електроенергії, водопостачання, теплопостачання);	одинокі батьки з дітьми;
домогосподарства з дітьми, які є внутрішньо переміщенними4	домогосподарства з дітьми до трьох років.

За наведеними даними на (табл. 2.5) можна зробити висновки:

1) Війна значно підвищила вразливість багатьох сімей в Україні, особливо тих, хто втратив житло, майно або змушений був переселитися. Ці домогосподарства потребують термінової підтримки у вигляді житлової допомоги, відновлення інфраструктури та базових послуг.

2) Традиційно вразливі домогосподарства: Ці сім'ї завжди були вразливими і потребують постійної підтримки через соціальні програми, медичні послуги та додаткову допомогу для догляду за дітьми. Забезпечення їх базових потреб сприяє покращенню загального добробуту населення.

Фінансове становище домогосподарств напряму впливає на їхню здатність заощаджувати та інвестувати. В Україні рівень заощаджень залишається низьким через обмежені фінансові можливості населення, низькі доходи та високий рівень споживчих витрат. В умовах економічної нестабільності та невпевненості в майбутньому багато громадян схильні витрачати свої доходи негайно, а не відкладати їх на майбутнє [7].

Згідно з дослідженнями, лише невелика частка українців регулярно відкладає гроші. Однією з причин цього є низький рівень довіри до банківської системи, що значною мірою пов’язано з попередніми кризами та банкрутствами банків, коли громадяни втрачали свої заощадження. Також, враховуючи відносно низькі відсоткові ставки на депозити, банківські заощадження часто не приваблюють населення як інструмент накопичення капіталу. Значна частина українців тримає свої заощадження "під матрацом", що є ще однією ознакою низької довіри до фінансових інституцій.

Інвестиції також залишаються на низькому рівні. Більшість домогосподарств в Україні не мають достатніх ресурсів для інвестування в активи, такі як акції, облігації чи нерухомість. Інвестиційна культура в країні перебуває на початковій стадії розвитку, і багато українців не володіють достатніми знаннями для прийняття ефективних інвестиційних рішень. Водночас, зростання популярності цифрових технологій та доступність інформації про фінансові ринки поступово змінюють ситуацію, і все більше людей починають цікавитися можливостями інвестування [12].

За останні роки в Україні спостерігається зростання інтересу до таких інвестиційних інструментів, як нерухомість, криптовалюти та стартапи. Проте ці тенденції характерні в основному для великих міст та домогосподарств із вищими доходами. Зокрема, інвестиції в нерухомість є одним із найпоширеніших способів збереження та примноження капіталу, враховуючи стабільне зростання цін на житло в Україні. Придбання нерухомості для здачі в оренду є популярною стратегією серед тих, хто має достатні фінансові ресурси.

Крім того, зростає інтерес до криптовалют, що стало помітною тенденцією серед молоді та технологічно підкованих громадян. Незважаючи на значні ризики, пов'язані з волатильністю ринку криптовалют, частина українців бачить у них можливість швидкого заробітку або збереження активів у випадку економічної кризи.

Загалом, фінансовий стан домогосподарств в Україні характеризується значними викликами. Низький рівень доходів, висока інфляція, недостатні соціальні гарантії та низький рівень фінансової грамотності обмежують можливості домогосподарств заощаджувати та інвестувати. Проте, навіть в умовах економічної нестабільності, українські домогосподарства намагаються адаптуватися до нових реалій, шукаючи додаткові джерела доходів, знижуючи витрати та поступово починаючи цікавитися новими інвестиційними можливостями [26].

Незважаючи на складні економічні умови, українські домогосподарства поступово пристосовуються до нових викликів. Війна, економічна нестабільність і пандемія, безумовно, суттєво вплинули на фінансові можливості громадян, але також стимулювали їх до пошуку нових форм заробітку та заощаджень. Зрозуміло, що фінансові стратегії різних груп населення можуть відрізнятися залежно від регіону, рівня освіти, професійної зайнятості та багатьох інших факторів. Однак існують кілька загальних тенденцій, які варто розглянути більш детально, аби зрозуміти сучасний стан фінансів домогосподарств в Україні.

Окрім традиційних джерел доходів, таких як заробітна плата та соціальні виплати, нові реалії стимулюють появу альтернативних джерел фінансових надходжень. Однією з таких тенденцій є стрімке зростання інтересу до фрілансу та віддаленої роботи. Український ринок праці останніми роками став більш гнучким, і багато людей, які втратили роботу через кризові явища, знайшли нові можливості через цифрові платформи. Фріланс, особливо у сфері інформаційних технологій, дизайну, маркетингу та перекладів, став джерелом стабільних доходів для багатьох домогосподарств. Зростання кількості людей,

зайнятих на фрілансі, також підсилює інтерес до самозайнятості, що дозволяє гнучко керувати своїм робочим графіком та поєднувати кілька проєктів одночасно.

Не можна не згадати використання інтернету для заробітку. Окрім традиційного фрілансу, все більше українців заробляють через онлайн – платформи, займаючись продажем товарів або послуг, створюючи власні блоги, YouTube – канали чи інші онлайн – проєкти. Такий підхід дозволяє отримувати дохід, не покидаючи власної домівки, що особливо важливо в умовах війни, коли багато людей змушені переїжджати або працювати в умовах обмеженої мобільності. Електронна комерція та онлайн – продажі зростають навіть у тих секторах, які раніше не були активними в цифровому просторі. Ринок праці і рівень зарплат в Україні значно змінився на другому році війни.

У березні 2023 року компанія Payoneer, що надає фінансові послуги та здійснює грошові перекази онлайн, провела комплексне дослідження про фріланс, у тому числі про заробітну плату. Payoneer включив Україну до п'ятірки найкращих країн для фрілансерів; він взяв до уваги сприятливе середовище для фрілансерів, високий попит, сприятливу політику та легкий доступ до платіжних рішень.

На рисунку 2.3 зображено результати дослідження про фріланс компанії Payoneer.

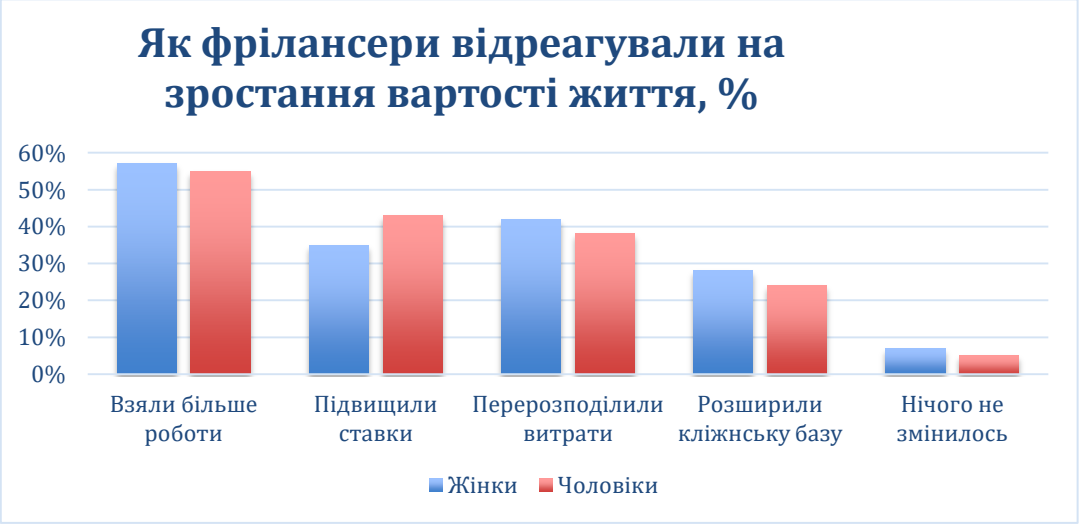

Рисунок 2.3 – Як фрілансери відреагували на зростання вартості життя, %

За наведеними даними на рис. 2.3 ми можемо зробити такі висновки: українці, які працювали у фрілансі не мали значних проблем через зростання вартості життя. Проте, майже кожному з опитаних фрілансерів довелося внести певні корективи у відповідь на зростання вартості життя. 55% респондентів опитування наведеного вище взяли на себе більше роботи, а 32% розширили свою клієнтську базу за рахунок нових країн. Багато хто також підвищив свої ставки 41% і скоротив особисті витрати 39%. Перебуваючи у тяжких умовах попит на роботу в інтернеті зростає, зокрема, через працю з іноземними партнерами. Таким чином оплата праці йде у інші валюті – у доларах [27].

Окремо варто розглянути волонтерство та громадські ініціативи як нові форми економічної активності. З одного боку, вони не приносять безпосередніх фінансових доходів, але з іншого — сприяють соціальній інтеграції та можливості отримати додаткову підтримку від місцевих або міжнародних організацій. Поширення таких ініціатив, особливо в регіонах, що постраждали від війни, дозволяє багатьом людям отримувати допомогу та інколи навіть роботу через проєкти з відновлення інфраструктури чи підтримки постраждалих [10].

Також зростає інтерес до вивчення нових професій і здобуття додаткових навичок для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Багато людей змушені перекваліфіковуватися, щоб залишитися фінансово незалежними або знайти нові джерела доходів. Різноманітні освітні програми, онлайн – курси та тренінги стають важливим інструментом для розвитку в нових умовах.

Якщо говорити про витрати домогосподарств, то за останні роки їх структура зазнала суттєвих змін. Основна частина витрат, як і раніше, припадає на продукти харчування та комунальні послуги. Однак, зростання тарифів, інфляція та коливання курсу національної валюти підштовхують українців до більш уважного планування своїх бюджетів. Зараз багато домогосподарств змушені обирати між необхідними витратами, такими як продукти та

комунальні послуги, та витратами на медичне обслуговування, освіту, відпочинок або розваги.

Особливу увагу варто приділити витратам на охорону здоров’я, які зросли через пандемію та наслідки військових дій. Вартість медичних послуг, ліків та засобів профілактики продовжує збільшуватися, і більшість домогосподарств витрачає значні суми на підтримання здоров'я. При цьому, незважаючи на зростання державної підтримки в галузі охорони здоров'я, населення продовжує значною мірою покладатися на власні кошти для лікування [6].

Іншою суттєвою статтею витрат є освіта. З огляду на нестабільну економічну ситуацію та необхідність адаптуватися до нових ринків праці, багато батьків інвестують у навчання своїх дітей, особливо в таких галузях, як IT та іноземні мови. Дистанційне навчання стало звичною практикою, що також вплинуло на зростання витрат на технічне забезпечення для освітніх потреб, як – от купівля комп'ютерів, програмного забезпечення тощо.

Значна частка витрат домогосподарств також йде на обслуговування кредитів. В Україні багато родин мають банківські кредити, зокрема іпотечні чи споживчі позики. Незважаючи на зниження процентних ставок у деяких банках, загальний борговий тягар залишається високим, що суттєво знижує можливість заощаджень. Також варто відзначити, що фінансова грамотність населення є недостатньою, і це часто призводить до неправильного управління кредитами, що ще більше ускладнює фінансовий стан домогосподарств [9].

Незважаючи на загальне зниження рівня заощаджень, деякі домогосподарства все ж намагаються накопичувати кошти або інвестувати їх у різні активи. Інтерес до альтернативних фінансових інструментів зростає, особливо серед молоді та більш освічених верств населення. Одним із найпопулярніших варіантів залишається інвестиція в нерухомість, оскільки ця галузь традиційно вважається надійною для збереження капіталу. Однак високі ціни на житло, особливо в Києві та інших великих містах, роблять такі інвестиції доступними лише для заможніших верств населення.

Значну роль також починає відігравати криптовалюта. Україна є однією з країн, де криптовалюти набули великої популярності, особливо серед молоді. Завдяки технологічному прогресу та легкому доступу до інформації, багато громадян бачать у криптовалютах можливість заробітку та збереження своїх активів в умовах економічної нестабільності. Однак через високу волатильність та невизначеність на глобальних ринках, криптовалюти залишаються досить ризикованим інструментом.

Окрім цього, зростає інтерес до інвестицій у стартапи та малий бізнес. Все більше людей, особливо в містах, цікавляться підприємництвом та інвестуванням у нові проєкти. Стартапи в галузі IT, аграрного сектора, екологічних технологій та охорони здоров'я отримують дедалі більше уваги інвесторів, як з боку місцевих, так і іноземних. Це також сприяє формуванню нової інвестиційної культури в країні [28].

Водночас традиційні інструменти, такі як банківські депозити, втрачають свою популярність через низькі відсоткові ставки та невисокий рівень довіри до банківської системи. Багато громадян після кризових явищ попередніх років відмовляються від тривалого зберігання коштів у банках, побоюючись можливої втрати заощаджень. Це, у свою чергу, впливає на зниження рівня ліквідності банків і їхню можливість надавати кредити бізнесу та приватним особам.

Сучасний стан фінансів домогосподарств в Україні характеризується низьким рівнем доходів, високими витратами на товари першої необхідності та послуги, а також обмеженими можливостями для заощаджень і інвестицій. Незважаючи на певні позитивні тенденції, такі як зростання інтересу до альтернативних джерел доходів і інвестицій, фінансова ситуація для більшості українських домогосподарств залишається складною. Війна, економічна нестабільність, пандемія та інші зовнішні фактори продовжують чинити тиск на фінансову спроможність громадян.

Проте, водночас, українці демонструють значну адаптивність і винахідливість у пошуку нових можливостей для заробітку та заощаджень.

Технологічний прогрес, розвиток онлайн – ринків і підприємництва дають змогу більш активним домогосподарствам знаходити нові шляхи для поліпшення свого фінансового стану.

2.2. Рівень фінансової грамотності населення України

Рівень фінансової грамотності населення є важливим показником розвитку економіки країни, оскільки він безпосередньо впливає на добробут громадян, здатність правильно управляти власними фінансами та приймати раціональні економічні рішення. В Україні питання фінансової грамотності набуло особливого значення в останні десятиліття, коли економічні кризи, банківські скандали, інфляційні процеси та зростання доступності кредитів поставили перед населенням низку нових викликів.

Фінансова грамотність визначається як знання, навички та поведінка, необхідні для ефективного управління грошовими ресурсами, що охоплює планування бюджету, заощадження, інвестиції, кредитування та розуміння фінансових продуктів. В Україні ця тема стала особливо актуальною через економічну нестабільність та численні зміни в фінансовій системі, які вплинули на всі аспекти життя громадян [13].

У той час як індекси фінансової грамотності країн ОЕСР залишилися на тому ж рівні, індекси інших країн дещо зросли.

Таким чином, Україна наздоганяє розвинені країни за рівнем фінансової грамотності.

Спостерігаються відмінності в індексах та компонентах України порівняно з іншими країнами (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Індекс фінансової грамотності: порівняння країн за компонентами за 2016 та 2020 роки.

Компонент	Україна, 2021 р. (бал)	Україна, 2018 р. (бал)	Зміна, %	Середнє по країнах порівняння, 2020 р. (бал)	Середнє по країнах порівняння, 2016 р. (бал)	Зміна, %	Середнє по вибірці країн ОЕСР, 2020 р. (бал)	Середнє по вибірці країн ОЕСР, 2016р. (бал)	Зміна, %
Знання (із 7)	4,3	4	7,5	4,7	4,5	4,4	4,7	4,7	0
Поведінка (із 9)	5,5	5,2	5,8	5,1	4.8	6,3	5,4	5,2	3,9
Ставлення (із 5)	2,5	2,4	4,2	2,9	3	– 3,3	2,9	3,1	– 6,5
Загальний бал фінансової грамотності (із 21)	12,3	11,6	6,0	12,7	12,4	2,4	13	13	0
Загальний індекс із фінансової грамотності (у відсотках)	58%	55%	5,5	60%	59%	1,7	62%	62%	0

За результатами аналізу таблиці 2.6 спостерігаються такі відмінності : показник фінансових знань в Україні дещо нижчий, ніж у країн порівняння 4,3 бали та в середньому по ОЕСР. Водночас спостерігається дуже позитивна тенденція – зростання на 7,5 % порівняно зі зростанням на 4,4% за країнами порівняння і 0,0% у скоригованій вибірці країн ОЕСР; оцінка фінансової поведінки в Україні становить 5,5 бала, що вище, ніж у країнах порівняння, і майже дорівнює скоригованому середньому показнику по вибірці. Він вищий за середній показник скоригованої вибірки країн і майже дорівнює середньому показнику скоригованої вибірки країн ОЕСР.Оцінка фінансових проблем України у 2,5 бали є нижчою, ніж середній показник для країн порівняння та скоригованої вибірки країн ОЕСР. Він нижчий за середній показник скоригованої вибірки країн порівняння та країн ОЕСР. Однак слід зазначити, що на відміну від цих країн, Україна продемонструвала темпи зростання на

рівні 6%. У країнах порівняння цей показник нижчий на 3,3%, а в країнах ОЕСР – на 6,5%. У країнах ОЕСР падіння склало 6,5% [24].

Україна, як держава з перехідною економікою, пережила кілька серйозних економічних криз, які сильно вплинули на фінансову стабільність домогосподарств і підприємств. З 1990 – х років країна стикалася з різними викликами, починаючи від гіперінфляції і закінчуючи банкрутством великих банків. У результаті таких змін велика частина населення втратила свої заощадження, що призвело до зростання недовіри до фінансової системи загалом.

Економічні кризи також зумовили певну непослідовність у розвитку фінансових інституцій. Багато банків не змогли пережити кризові періоди, що сприяло поширенню недовіри до банківської системи з боку населення. Громадяни зіштовхнулися з ситуацією, коли їхні заощадження знецінювались або зникали внаслідок банкрутств. Ці історичні уроки підкреслюють важливість знань і вміння приймати обґрунтовані фінансові рішення. Низька фінансова грамотність у такі періоди означала, що населення не було готове до адекватного реагування на швидкі економічні зміни.

Сучасна економіка України зазнає постійних змін, що включають як внутрішні кризи, так і зовнішні виклики, такі як глобальні економічні тенденції, війна та пандемія COVID – 19. В таких умовах рівень фінансової грамотності населення відіграє вирішальну роль у забезпеченні фінансової стійкості домогосподарств. На жаль, багато українців все ще мають недостатні знання у сфері особистих фінансів, що ускладнює прийняття обґрунтованих рішень щодо заощаджень, кредитів, інвестицій та управління боргами [10].

Згідно з даними міжнародних досліджень, рівень фінансової грамотності населення України залишається на низькому рівні. У 2018 році Організація економічного співробітництва та розвитку ОЕСР провела дослідження, яке показало, що Україна посідає одне з останніх місць за рівнем фінансової грамотності серед країн, що брали участь у дослідженні. Відповідно до

результатів дослідження, середній бал фінансової грамотності українців становив лише 11,6 з 21 можливого, що є показником недостатніх знань та навичок у сфері фінансів.

Українці показали низький рівень знань у таких сферах, як управління бюджетом, планування заощаджень, інвестиції та використання фінансових продуктів. Багато громадян не можуть правильно розрахувати відсотки на кредити, не розуміють різниці між різними видами фінансових продуктів і не здатні прогнозувати свої доходи та витрати на тривалий термін. Це веде до того, що значна частина населення стикається з фінансовими труднощами, зокрема через невміння правильно розпоряджатися своїми коштами.

Відсутність достатніх знань щодо таких базових питань, як інфляція, девальвація або відсоткові ставки, часто призводить до того, що люди роблять помилки у фінансових рішеннях. Наприклад, велика кількість українців стикається з проблемами, пов'язаними з кредитуванням, зокрема через необдумане використання споживчих кредитів або мікропозик. Незнання правил кредитування та високі відсоткові ставки часто призводять до збільшення заборгованості та неспроможності погасити кредити вчасно [19].

Низький рівень фінансової грамотності в Україні має глибоке коріння і пов'язаний із кількома основними причинами. Перш за все, це брак фінансової освіти як на рівні шкільної, так і вищої освіти. В українській шкільній програмі майже відсутні предмети, які б навчали дітей базовим фінансовим навичкам. Учні не отримують знань про те, як планувати бюджет, що таке відсоткова ставка, як працює банківська система або які існують види інвестицій. Це створює значний розрив між молоддю та фінансовими реаліями дорослого життя.

На рис. 2.4 зображено галузі витрат у частці загальних фінансів домогосподарств за 2005 – 2020 рр.

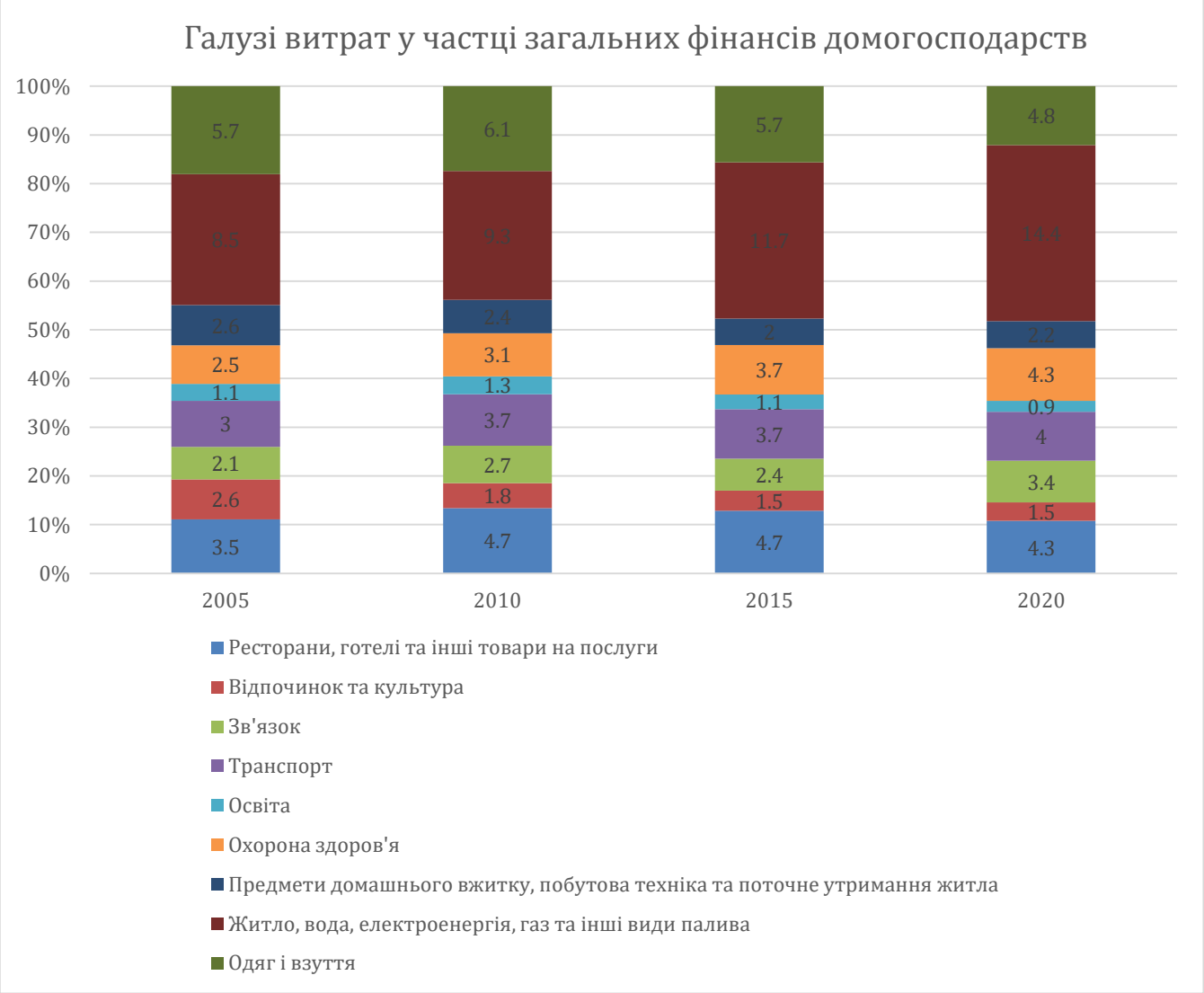

Рисунок – 2.4 Галузі витрат у частці загальних фінансів домогосподарств

За інформацією наведеною на рис. 2.2 найбільшою часткою в структурі загальних споживчих витрат завжди займають витрати на продукти харчування та безалкогольні напої. У 2020 році частина цих витрат становила 48,1 %, що на 8,5 % менше, ніж п’ять років тому. Житло, вода, електрика, газ та інші види палива становлять значну частину витрат. І ця цифра зросла на 8,5 % за останні 15 років. Населення України скоротило витрати на одяг і взуття; відпочинок і культуру; ресторани та готелі; освіту. Значно зросли витрати на зв’язок;

побутову техніку; утримання житла; транспорт; предмети домашнього вжитку [24].

Другою причиною є історичний досвід фінансових криз, які підірвали довіру населення до банківської системи та фінансових інструментів. Громадяни, які пережили інфляційні шоки 1990 – х років або втрату заощаджень через банкрутство банків у 2000 – х, стали дуже обережними у питаннях довгострокових фінансових вкладень. Внаслідок цього велика частина населення воліє зберігати свої гроші вдома або в іноземній валюті, уникаючи банківських вкладів або інших інвестиційних продуктів, навіть попри їхню потенційну вигоду [24].

Третьою суттєвою причиною є слабка інформаційна кампанія з боку держави та фінансових установ щодо підвищення рівня фінансової грамотності. Більшість громадян просто не має доступу до об'єктивної та зрозумілої інформації про фінансові продукти та послуги. Фінансові установи часто пропонують складні для розуміння продукти з непрозорими умовами, що призводить до виникнення проблем у споживачів. Відсутність освітніх програм для дорослого населення та брак доступної інформації поглиблюють ці проблеми.

Низький рівень фінансової грамотності має низку серйозних наслідків для економіки країни та добробуту її громадян. Найочевиднішим є збільшення кількості фінансових проблем серед населення, таких як заборгованість за кредитами, невміння планувати бюджет і, як наслідок, низький рівень заощаджень. Українці часто беруть кредити, не розуміючи повною мірою їхніх умов, що призводить до неспроможності вчасно повертати борги. Високі відсоткові ставки та штрафи лише погіршують ситуацію, створюючи замкнене коло боргів.

Через низьку фінансову грамотність значна частина українців не здатна ефективно заощаджувати, що негативно впливає на їхню фінансову стійкість у довгостроковій перспективі. Багато громадян відкладають гроші "під

матрацем", що не дає їм можливості примножувати свої заощадження через інвестиції чи депозити. Це також обмежує можливості розвитку економіки, оскільки низький рівень заощаджень знижує обсяг інвестиційних ресурсів у банківській системі, що в свою чергу обмежує можливості кредитування для бізнесу [29].

Крім того, низький рівень фінансової грамотності сприяє зростанню тіньової економіки. Коли люди не довіряють фінансовим установам або не розуміють, як працює офіційна банківська система, вони схильні уникати офіційних каналів для зберігання та використання грошей. Це призводить до того, що значна частина економіки функціонує в тіні, що ускладнює контроль і розвиток економіки на державному рівні.

З огляду на ці проблеми, в Україні розпочато низку ініціатив, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності населення. Однією з таких ініціатив є розробка Національної стратегії з підвищення фінансової грамотності, яка передбачає інтеграцію фінансової освіти у шкільні програми, а також проведення інформаційних кампаній для дорослого населення. Уряди останніх років, у співпраці з міжнародними організаціями та фінансовими установами, намагалися впровадити програми навчання для різних вікових груп, починаючи від школярів і закінчуючи пенсіонерами.

Значну роль у підвищенні фінансової грамотності також відіграють освітні платформи та медіа. В Україні з'являється все більше онлайн – курсів, тренінгів та вебінарів, присвячених питанням управління особистими фінансами, інвестиціям та кредитуванню. Соціальні мережі та спеціалізовані веб – сайти також активно сприяють поширенню фінансової грамотності серед молоді [9].

Проте найважливішою частиною вирішення проблеми залишається систематична освіта з раннього віку.

Систематична освіта з фінансових питань є ключовим аспектом у формуванні фінансової грамотності серед населення. Вона повинна розпочинатися ще зі школи і продовжуватися впродовж усього життя. У

багатьох країнах світу фінансова грамотність є обов'язковою частиною навчальних програм, і це приносить свої результати у вигляді більш раціональної поведінки з грошима серед молодого покоління. В Україні ж питання інтеграції фінансової освіти в шкільні програми залишається досі на етапі обговорення, хоча перші спроби вже почалися.

Одним з основних напрямків цієї ініціативи є розробка інтерактивних навчальних матеріалів, які б зробили процес вивчення фінансів цікавим та доступним для дітей. Викладання фінансових знань повинно бути практичним і базуватися на реальних прикладах, що допоможе учням зрозуміти, як працює економіка та фінансові системи у повсякденному житті. Наприклад, шкільні програми можуть включати теми, такі як особистий бюджет, основи кредитування, управління заощадженнями, інвестиції та ризики. У такий спосіб молодь ще в підлітковому віці набуде базових знань про фінансові інструменти, які вони зможуть застосовувати в майбутньому дорослому житті [28].

Окрім шкільної освіти, підвищення фінансової грамотності серед дорослого населення є не менш важливим завданням. Багато українців, які вже давно не є частиною освітньої системи, мають обмежені знання в питаннях управління особистими фінансами. Для цієї категорії населення актуальними стають програми навчання через медіа та онлайн – платформи. Останні роки в Україні з'явилися різноманітні проекти, які допомагають людям отримати базові знання про фінансові інструменти, такі як бюджетування, кредитування, інвестування, управління боргами та захист від шахрайства.

Багато банків та фінансових установ в Україні також почали впроваджувати просвітницькі ініціативи, що включають тренінги та вебінари для клієнтів. Вони навчають базовим правилам безпечного використання фінансових продуктів, таких як депозити, кредити, страхування або інвестування. Це має подвійний ефект: з одного боку, населення отримує необхідні знання, щоб уникнути фінансових помилок, а з іншого – банківська система отримує більш свідомих клієнтів, які вміють правильно користуватися її послугами [30].

Проте виклики для підвищення фінансової грамотності населення залишаються значними. Запит на підвищення рівня фінансової грамотності в суспільстві високий. 63% українців хотіли б дізнатися, як краще розпоряджатися своїми фінансами, а 79% – щоб їхні діти навчалися фінансової грамотності в школі. Діти також підтримують подібне навчання. Згідно з опитуванням, яке НБУ провів навесні 2023 року серед підлітків 11–18 років, 86% із них уважають, що говорити про гроші в школі потрібно, а розпочинати навчання з фінансової грамотності пропонують ще в дитячому садочку. Окремим напрямом підвищення рівня фінансової грамотності населення України повинна бути просвітницька робота з населенням, яке бажає займатися підприємництвом. Окремо потрібно зазначити ветеранів російсько – української війни. За результатами опитування, проведеного Українським ветеранським фондом, понад 60% ветеранів та діючих військових хотіли б у майбутньому займатися підприємництвом, тому підвищення фінансових компетентностей допоможе їх ефективнішій реінтеграції та успішному започаткуванню власної справи [31].

Недостатня увага до фінансової освіти у державних програмах, відсутність системного підходу та обмежені ресурси, виділені на освітні ініціативи, обмежують масштаби цього процесу. Крім того, фінансові інституції в Україні часто пропонують складні і нерозбірливі продукти, що ускладнює їх використання громадянами, особливо тими, хто має обмежені знання з цієї теми. Фінансові документи та угоди інколи написані складною мовою, і споживачі не завжди можуть оцінити ризики або вигоди певного продукту.

Важливим фактором, який нині впливає на розвиток фінансової грамотності, є процес цифровізації, який охопив майже всі сфери економіки, включаючи фінансовий сектор. Цифрові фінансові продукти та послуги стали більш доступними для широких верств населення, що з одного боку полегшує управління фінансами, але з іншого – вимагає нових навичок і знань. Сьогодні багато фінансових операцій можна здійснювати онлайн – від оплати рахунків до оформлення кредитів і управління інвестиціями. Це значно підвищує

зручність і швидкість взаємодії з фінансовими установами, але також вимагає від громадян розуміння нових ризиків, пов'язаних з кібербезпекою, шахрайством, управлінням цифровими активами тощо [32].

Доступ до цифрових фінансових послуг особливо корисний для людей у віддалених регіонах, де традиційна банківська інфраструктура може бути обмеженою. Однак для того, щоб користуватися такими послугами, необхідні певні базові навички роботи з інтернетом, цифровими платформами та мобільними додатками, а також розуміння того, як працюють онлайн – транзакції та як захищати свої персональні дані.

У цьому контексті фінансова грамотність тісно переплітається з цифровою грамотністю. Лише спільна освіта в обох цих напрямах допоможе громадянам безпечно та ефективно користуватися новими можливостями. В Україні цифрові послуги активно розвиваються, і державні органи та приватні компанії пропонують нові інструменти для фінансової взаємодії через онлайн – платформи. Наприклад, додатки мобільного банкінгу, електронні гаманці та інші цифрові інструменти стали невід’ємною частиною життя багатьох українців.

Незважаючи на існуючі проблеми та виклики, перспективи для підвищення фінансової грамотності в Україні є. Розвиток цифрових технологій і доступ до інформації дають значні можливості для навчання широких верств населення. Однак це вимагає скоординованих дій як з боку держави, так і приватних інституцій. Держава повинна продовжувати впроваджувати стратегії фінансової освіти, роблячи фінансові знання доступними для всіх категорій населення, включаючи дітей, молодь, дорослих і пенсіонерів [25].

Крім того, фінансові установи повинні сприяти підвищенню прозорості та доступності своїх продуктів. Це може включати розробку зрозумілих і прозорих умов кредитування, інвестиційних продуктів, страхових послуг, а також інформаційних кампаній, спрямованих на пояснення цих продуктів споживачам.

У найближчі роки важливим завданням буде забезпечення рівного доступу до фінансових знань для всіх верств населення, незалежно від їхнього віку, місця проживання чи рівня доходів. Це особливо важливо для малозабезпечених і вразливих груп, які мають обмежений доступ до традиційних фінансових інструментів і потребують додаткової підтримки у сфері фінансової освіти.

Підвищення фінансової грамотності також може сприяти зростанню довіри до фінансових інституцій та системи загалом, що є критично важливим для економічної стабільності та розвитку України. Громадяни, які розуміють, як працює фінансова система, і володіють навичками управління своїми фінансами, зможуть ефективніше використовувати наявні можливості, уникати ризиків і сприяти розвитку економіки через інвестування та заощадження.

У підсумку, підвищення рівня фінансової грамотності в Україні є не лише важливим завданням для окремих громадян, але й одним з ключових чинників економічного зростання та стабільності країни в цілому.

2.3. Вплив фінансової грамотності на фінансове благополуччя домогосподарств

Фінансова грамотність є одним із ключових чинників, що безпосередньо впливають на фінансове благополуччя домогосподарств. Це складне поняття охоплює широкий спектр знань, навичок та вмінь, що дозволяють людям ефективно управляти власними фінансовими ресурсами. Здатність робити усвідомлені рішення у питаннях грошей, зберігати і примножувати заощадження, уникати боргових пасток та розуміти, як працюють фінансові продукти, може значно підвищити добробут родини і забезпечити їй фінансову стійкість.

Фінансова грамотність має фундаментальне значення для домогосподарств, оскільки від рівня обізнаності у фінансових питаннях залежить здатність людей справлятися з різними економічними викликами,

планувати своє майбутнє, інвестувати та захищати себе від ризиків. Вплив фінансової грамотності на добробут є багатошаровим і проявляється в різних аспектах життя, починаючи від повсякденного управління сімейним бюджетом і закінчуючи довгостроковими фінансовими стратегіями, що включають заощадження, інвестиції та пенсійне забезпечення [20].

Один із найважливіших аспектів фінансової грамотності – це здатність раціонально управляти своїм бюджетом. Люди, які володіють фінансовими знаннями, більш здатні планувати свої доходи та витрати, що дозволяє їм уникати надмірних витрат і підтримувати стабільний фінансовий баланс. Чітке розуміння принципів бюджетування допомагає домогосподарствам правильно розподіляти свої ресурси, уникаючи зайвих витрат і накопичуючи гроші на необхідні цілі, такі як освіта дітей, купівля житла або підготовка до пенсії.

Наприклад, домогосподарства з високим рівнем фінансової грамотності зазвичай мають кращу здатність прогнозувати свої витрати та встановлювати пріоритети у своїх фінансових рішеннях. Це дозволяє уникати ситуацій, коли основні потреби залишаються незадоволеними через необдумані покупки або надмірні витрати на другорядні товари та послуги. Бюджетування також допомагає уникати виникнення боргів, оскільки домогосподарства, що розуміють, як управляти своїми доходами, мають меншу схильність брати кредити або позики на поточні витрати.

Крім того, фінансово грамотні люди частіше використовують ефективні фінансові інструменти для управління своїм бюджетом, такі як банківські рахунки, електронні гаманці, мобільні додатки для контролю витрат, що спрощує процес контролю за фінансами і підвищує їхню прозорість. Знання про ці інструменти допомагають уникнути фінансових помилок і оптимізувати управління грошима [33].

Ще одним важливим аспектом, на який впливає фінансова грамотність, є здатність заощаджувати. Фінансово грамотні домогосподарства, як правило, краще розуміють важливість накопичення грошей на майбутнє. Вони можуть правильно оцінити свої поточні потреби і планувати довгострокові

заощадження на випадок непередбачуваних подій, таких як втрата роботи, хвороба або економічні кризи.

Заощадження є важливим чинником фінансового благополуччя, оскільки вони дозволяють уникати фінансових стресів у випадку несподіваних витрат або зниження доходів. Наприклад, сім'ї, що регулярно відкладають певну частину своїх доходів, мають фінансову подушку, яка допомагає їм уникнути необхідності брати кредити або позики в разі тимчасових труднощів. Заощадження також дозволяють накопичувати гроші на великі покупки, такі як автомобіль або нерухомість, а також на навчання дітей або пенсійне забезпечення.

Фінансово грамотні люди зазвичай усвідомлюють, що заощадження необхідні не тільки для захисту від короткострокових ризиків, але й для забезпечення фінансової стабільності в довгостроковій перспективі. Наприклад, вони можуть інвестувати свої заощадження в різні фінансові продукти, такі як депозити, акції або облігації, що дозволяє примножити свій капітал і забезпечити стабільний дохід у майбутньому [34].

Натомість люди з низьким рівнем фінансової грамотності часто не розуміють важливості заощаджень або не знають, як ефективно накопичувати гроші. Вони можуть витрачати всі свої доходи на поточні потреби і залишатися без фінансових ресурсів у разі непередбачуваних обставин. Відсутність заощаджень призводить до того, що такі домогосподарства стають більш вразливими до фінансових криз і можуть зіштовхнутися з труднощами в подальшому житті.

Фінансова грамотність також відіграє ключову роль у прийнятті рішень щодо використання кредитів. В умовах сучасного суспільства кредити стали звичним інструментом для фінансування різноманітних потреб, таких як купівля житла, автомобіля або навіть повсякденні витрати. Проте неправильне розуміння умов кредитування або невміння оцінити свої фінансові можливості може призвести до надмірної заборгованості і фінансових труднощів [13].

Фінансово грамотні люди знають, як обчислювати відсоткові ставки за кредитами, оцінювати вартість кредитних продуктів і уникати непосильних боргів. Вони розуміють різницю між вигідними та невигідними кредитами і можуть правильно розподілити свої ресурси таким чином, щоб не перевантажувати свій бюджет. Наприклад, такі люди рідше беруть короткострокові позики з високими відсотковими ставками, які можуть швидко призвести до боргових проблем.

Крім того, фінансово грамотні домогосподарства знають, як правильно управляти своїми боргами, не допускаючи накопичення заборгованостей, що можуть негативно вплинути на їхню кредитну історію або фінансову стійкість. Вони також усвідомлюють важливість своєчасної сплати боргів і можуть ефективніше планувати свої витрати таким чином, щоб уникнути прострочень по кредитах.

Натомість люди з низьким рівнем фінансової грамотності часто зіштовхуються з проблемами, пов’язаними з неправильним використанням кредитів. Вони можуть не враховувати всі витрати, пов'язані з позиками, не розуміти реальних фінансових наслідків заборгованості або не мати чіткого плану щодо погашення кредитів. Це призводить до того, що домогосподарства часто потрапляють у боргові пастки, що ускладнює їх фінансове становище і знижує добробут у довгостроковій перспективі.

Фінансова грамотність також безпосередньо впливає на здатність домогосподарств здійснювати інвестиції, що є важливим аспектом для збільшення добробуту. Фінансово обізнані люди мають кращі шанси розуміти, як працюють інвестиційні продукти, оцінювати ризики і вигоди від вкладень, а також використовувати різні стратегії для примноження свого капіталу [6].

Домогосподарства з високим рівнем фінансової грамотності частіше займаються інвестуванням у нерухомість, акції, облігації або інші фінансові інструменти, що дозволяє їм збільшувати свої активи і забезпечувати стабільний дохід у майбутньому. Вони можуть розподіляти свої інвестиції таким чином, щоб мінімізувати ризики і водночас отримувати вигоду

Отже, посилення фінансової грамотності населення країни сприяє:

1. Підвищенню рівня довіри до фінансових установ та рівня використання фінансових послуг. Фінансово свідоме населення розуміє відмінності між різними учасниками фінансового ринку і знає типи фінансових послуг, які підходять для різних умов життя.

2. Підвищенню рівня використання віддалених каналів електронних послуг при отриманні фінансових послуг (без відвідування відділень банків і небанківських фінансових установ). Використання таких фінансових послуг, особливо цифрових, дозволяє підвищити зручність фінансового управління фізичними особами.

3. Обізнаність про права споживачів, механізми захисту, здатність розрізняти шахрайство або підроблені фінансові продукти. Фінансово грамотне населення добре усвідомлює права та зобов'язання сторін, що набуваються під час укладання договорів із фінансовими установами.

4. Ефективнішому управлінню населенням своїми фінансовими зобов'язаннями, зниженню боргового навантаження. Вчасно погашені попередні борги – це і змога взяти новий кредит (на розвиток бізнесу, поліпшення житлових умов тощо), і зниження рівня проблемної заборгованості в активах фінансових установ.

5. Зростанню фінансової інклюзії населення в цілому завдяки поширенню деякими споживачами власного успішного фінансового досвіду серед своїх близьких, знайомих. Обізнані споживачі – найкращі амбасадори фінансових послуг для інших потенційних споживачів [31].

Висновки до розділу 2

У другому розділі було проведено всебічний аналіз фінансів домогосподарств в Україні, що дає змогу оцінити поточний стан та визначити ключові виклики.

По–перше, досліджено сучасний стан фінансів домогосподарств в Україні. Виявлено, що значна частина домогосподарств стикається з проблемами нестабільності доходів та високим рівнем витрат, що обмежує їхню здатність накопичувати заощадження і здійснювати інвестиції. Економічні та соціальні фактори, такі як інфляція та безробіття, впливають на фінансову стійкість українських сімей. Ключовими факторами є економічна нестабільність, а саме те, що Україна пережила декілька економічних криз, що суттєво вплинуло на доходи домогосподарств, не слід забувати про пандемію COVID – 19, яка вплинула на доходи, а також на рівень зайнятості населення, бо в цей час багато людей втратили роботу або зазнали зменшення доходів. Війна, що почалася у 2014 році та стала повномасштабною у 2022 році , також вплинула на економічне становище домогосподарств, особливо у зоні конфлікту. У таблиці 2.13 чітко відслідковується залежність домогосподарств з дітьми від різноманітних соціальних програм. Домогосподарства з дітьми, які брали участь хоча б в одному виду соціальної допомоги складають – 28,0 %, коли в загальному по всій Україні цей відсоток складає – 21,7 %. Також значної допомоги потребують внутрішньо переміщені особи, допомогу по всій країні отримують 4,0 % домогосподарств та 5,0 % - домогосподарства з дітьми. Це вказує на необхідність допомоги внутрішньо переміщеним особам, особливо з дітьми.

По–друге, проаналізовано рівень фінансової грамотності населення України. Середній бал по Україні 11,6 з 21 можливих. На рис. 2.2 було наведено інформацію щодо найбільших загальних споживчих витрат, так у 2020 році частина витрат на продукти харчування та безалкогольні напої становила 48,1 % , що на 8,5 % менше, ніж було п’ять років тому. А витрати на житло та комунальні послуги зросли на 8,5 % за останні 15 років.

Результати свідчать про недостатню обізнаність багатьох громадян у питаннях управління особистими фінансами, що ускладнює прийняття ефективних фінансових рішень. Це підкреслює необхідність впровадження національних програм з підвищення фінансової грамотності.

По–третє, досліджено вплив фінансової грамотності на фінансове благополуччя домогосподарств. Встановлено, що високий рівень фінансової грамотності сприяє покращенню фінансового стану сімей, оскільки обізнані громадяни краще управляють своїми доходами, витратами та заощадженнями. Обізнані у цій сфері громадяни здатні ефективно планувати свій бюджет, що допомагає уникати непотрібних витрат та заощаджувати на майбутнє. Фінансова грамотність дозволяє людям розуміти умови кредитів і позик, що допомагає уникати високих відсоткових ставок та заборгованості. Це важливо для забезпечення фінансової стабільності сім'ї та уникнення боргових пасток. Обізнаність у фінансових питаннях сприяє більш обґрунтованим рішенням щодо заощаджень та інвестицій, що підвищує загальну фінансову стійкість домогосподарств. Люди, які розуміють принципи інвестування, частіше використовують різні фінансові інструменти для збільшення своїх доходів. Фінансова грамотність допомагає людям краще планувати своє майбутнє, зокрема забезпечувати себе на пенсійному віці. Це важливо для довгострокової фінансової стабільності та зменшення залежності від державної пенсії. Обізнані громадяни краще розуміють фінансові продукти та послуги, що дозволяє їм обирати найбільш вигідні варіанти для своїх потреб. Це знижує ризик потрапляння в фінансові афери та неякісні фінансові продукти. Підвищення фінансової грамотності може стати важливим чинником у досягненні економічної стабільності та підвищенні якості життя. Фінансова грамотність населення знижує рівень фінансового стресу та підвищує впевненість у своїх фінансових рішеннях, що позитивно впливає на загальне самопочуття та добробут сімей.

3 ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

3.1. Фінансова грамотність і макроекономічні показники

Фінансова грамотність є однією з найважливіших складових не тільки особистого фінансового добробуту, але й економічного зростання країни загалом. Це поняття охоплює здатність людей управляти своїми фінансами, приймати раціональні фінансові рішення, а також усвідомлювати основні принципи економічних процесів. Грамотне управління фінансами має глибокий вплив на економіку, створюючи передумови для стабільного економічного зростання та сприяючи підвищенню ефективності всієї фінансової системи країни.

Почнемо з того, що грамотне управління фінансами на рівні домогосподарств є важливим елементом, який впливає на макроекономічні показники країни. Люди, які вміють правильно планувати свої витрати, заощадження та інвестиції, роблять свій внесок у стійкість економіки. Вони створюють попит на фінансові інструменти, сприяють накопиченню капіталу, який потім інвестується у розвиток економіки через банки, фондові ринки або прямі інвестиції у бізнес [35].

Коли люди мають знання про фінансові ринки, можливості заощадження, інвестування і ефективного управління боргами, вони менше залежать від споживчого кредитування, зменшуючи навантаження на банківську систему та сприяючи стабільності фінансового сектора. Заощадження та інвестиції громадян сприяють розвитку банківської системи, яка в свою чергу фінансує інноваційні проекти, створює нові робочі місця та підтримує загальний економічний ріст.

Фінансова грамотність також сприяє більшому фінансовому включенню населення. Коли більшість громадян має доступ до банківських послуг,

інструментів для інвестування та кредитування, це підвищує рівень заощаджень і стимулює розвиток малого та середнього бізнесу. Останній є одним із ключових чинників економічного зростання будь – якої країни, оскільки він створює робочі місця, підвищує рівень конкурентоспроможності та збільшує податкові надходження.

У країнах з високим рівнем фінансової грамотності населення має можливість приймати зважені рішення стосовно власних витрат, інвестицій і пенсійних заощаджень, що зменшує рівень боргового навантаження на домогосподарства. Це означає, що в таких країнах знижується частка проблемних кредитів, що є позитивним фактором для банківського сектора та знижує ризики фінансових криз. Стабільний банківський сектор, у свою чергу, сприяє стійкому економічному зростанню, оскільки зменшується ризик системних збоїв у фінансовій системі [36].

Грамотне управління фінансами також сприяє підвищенню рівня національного інвестиційного клімату. Коли громадяни мають знання про інвестиційні можливості, вони схильні вкладати кошти у різноманітні фінансові інструменти, підтримуючи розвиток фондових ринків. Це створює можливості для підприємств залучати додаткові ресурси для свого розвитку. Залучення капіталу через фондовий ринок є важливим джерелом фінансування інновацій та розширення бізнесу, що сприяє зростанню продуктивності праці та економічного розвитку загалом.

Фінансова грамотність має безпосередній вплив на стабільність фінансової системи країни, оскільки вона сприяє підвищенню фінансової дисципліни серед громадян та підприємств. Стабільна фінансова система є основою для стійкого економічного розвитку, а відсутність належного рівня фінансової грамотності може призвести до серйозних макроекономічних проблем, таких як банківські кризи, гіперінфляція або надмірна заборгованість населення.

Коли люди не володіють базовими знаннями з фінансів, вони схильні до прийняття ризикованих рішень, таких як надмірне використання кредитних

карток або участь у фінансових пірамідах. Це може призвести до зростання кількості проблемних кредитів, банкрутства домогосподарств і зниження довіри до банківської системи загалом. Фінансові інституції також стикаються з ризиками, коли їхні клієнти не можуть обслуговувати свої борги. Це, у свою чергу, призводить до посилення вимог до банків щодо збільшення резервів, зниження рівня ліквідності та погіршення їх здатності надавати нові кредити, що негативно впливає на економічний розвиток [12].

Стабільність фінансової системи також залежить від здатності центральних банків та регуляторів управляти інфляцією, рівнем процентних ставок та валютними коливаннями. Однак ці заходи можуть бути менш ефективними, якщо населення не має достатньої фінансової грамотності для розуміння впливу макроекономічних показників на їхнє повсякденне життя. Наприклад, якщо громадяни не розуміють наслідків високих процентних ставок, вони можуть продовжувати брати кредити за невигідними умовами, що посилює їх фінансовий тягар і знижує платоспроможність. Це, у свою чергу, може призвести до масових неплатежів і фінансової нестабільності.

Фінансова грамотність також має вирішальне значення у періоди економічної кризи. Коли настають макроекономічні потрясіння, такі як фінансові кризи або рецесії, фінансово грамотне населення здатне швидше адаптуватися до нових умов, зменшуючи витрати та нарощуючи заощадження. Вони також краще розуміють, як розподіляти ризики та диверсифікувати свої інвестиції, що зменшує ймовірність втрати всього капіталу в разі обвалу одного з ринків. Навпаки, низький рівень фінансової грамотності сприяє паніці та поспішним рішенням, що погіршує економічну ситуацію [9].

Крім того, фінансово грамотні громадяни більше довіряють фінансовим інституціям і державним органам, що сприяє стабільності фінансової системи. Вони розуміють необхідність сплати податків, що є важливим джерелом для фінансування державних програм, соціальних виплат і підтримки економіки в цілому. Податкова дисципліна, в свою чергу, є важливим фактором для забезпечення стабільності державних фінансів та уникнення дефіциту бюджету.

На рівні макроекономіки фінансова грамотність населення допомагає центральним банкам більш ефективно контролювати грошову масу та управляти інфляційними процесами. Наприклад, фінансово грамотні громадяни краще розуміють необхідність обмеження споживчих витрат у періоди високої інфляції та підтримки заощаджень. Це зменшує попит на товари та послуги, сприяючи зниженню інфляційного тиску та стабілізації економіки.

Узагалі, фінансова грамотність має вирішальний вплив на стабільність і розвиток фінансової системи країни. Вона знижує ризики системних криз, підвищує ефективність управління особистими фінансами, покращує інвестиційний клімат і сприяє загальному економічному зростанню. Тому розвиток фінансової грамотності має стати одним із пріоритетів економічної політики будь – якої держави, оскільки це дозволить знизити ризики фінансових потрясінь і забезпечити стійке економічне майбутнє.

3.2. Роль держави у підвищенні фінансової грамотності населення

Фінансова грамотність населення є одним із ключових чинників, що сприяють економічному зростанню країни, стабільності фінансових ринків і підвищенню добробуту громадян. У сучасних умовах, коли економічні процеси стають все більш складними, а вплив глобалізації відчувається на кожному рівні суспільства, важливість фінансових знань не можна недооцінювати. У зв'язку з цим держава відіграє вирішальну роль у підвищенні фінансової грамотності своїх громадян. Особливо в Україні, де економіка постійно зазнає викликів через внутрішні та зовнішні чинники, важливою є роль уряду в забезпеченні необхідних умов для покращення знань та навичок населення в галузі фінансів.

Одним із основних інструментів, які держава використовує для підвищення фінансової грамотності, є освітні програми. В Україні це питання набуває особливої актуальності, оскільки фінансова культура ще тільки формується. Освітні ініціативи, спрямовані на формування фінансової

грамотності, можуть починатися з наймолодшого віку, і це є одним з основних елементів довгострокової стратегії розвитку економічно стабільної країни [14].

Українська система освіти вже починає робити перші кроки у напрямку інтеграції фінансової грамотності у шкільні програми. Введення основ економіки і фінансового планування в школах може мати значний вплив на формування базових навичок у молодого покоління. Такі курси дозволяють учням розуміти, як функціонують фінансові ринки, як управляти особистими заощадженнями, уникати боргів і робити зважені інвестиційні рішення в майбутньому. Важливим є те, що ці знання можуть стати основою для побудови фінансово незалежного життя, а також допоможуть молоді уникнути фінансових пасток у дорослому житті.

Ініціативи у сфері фінансової освіти також поширюються на вищі навчальні заклади, де курси з економіки, фінансового менеджменту, бухгалтерського обліку та банківської справи стають доступнішими для студентів різних спеціальностей. Держава підтримує освітні програми у вузах, спрямовані на підготовку фахівців, які зможуть не лише ефективно управляти фінансами на індивідуальному рівні, але й сприяти розвитку підприємств, установ та всієї фінансової системи країни. Це особливо важливо для тих, хто планує пов'язати свою кар'єру з банківською справою, фінансовими послугами або державним управлінням економікою [13].

Окрім формальної освіти, держава також стимулює розвиток неформальних освітніх ініціатив, таких як курси фінансової грамотності для дорослого населення. Ці курси часто організовуються у співпраці з фінансовими інституціями або громадськими організаціями і доступні для людей різного віку та соціальних груп. Вони включають теми, що стосуються особистих фінансів, інвестицій, пенсійного забезпечення та управління боргами. Особливо корисними такі програми є для тих, хто раніше не мав можливості отримати фінансову освіту, а також для тих, хто бажає покращити свої знання та навички у цій сфері.

Також існують бізнес – тренінги та вебінари від банків, вони є дуже важливим ресурсом для приватних клієнтів та підприємців. У ці заходи входить об’ємний перелік тем, включаючи фінансове планування, кредитування, інвестування та управління ризиками. Учасники отримають актуальну інформацію від експертів фінансового сектору та нададуть можливість покращити свої фінансові навички. Подія є цінною як для підприємців, так і для індивідуальних клієнтів, які хочуть ефективніше керувати своїми фінансами. Приватбанк, Ощадбанк, Райффайзен Банк Аваль та інші банки України активно проводять просвітницькі заходи для своїх клієнтів і пересічних громадян. Ці заходи мають різні форми та аспекти, спрямовані на підвищення фінансової грамотності та обізнаності клієнтів [37].

Державні органи та фінансові установи також проводять спеціалізовані програми для підприємців та малого бізнесу. Це важлива складова розвитку національної економіки, оскільки фінансово грамотні підприємці можуть краще управляти своїми фінансовими ресурсами, розуміти податкове законодавство і залучати інвестиції для розвитку свого бізнесу. Такі програми можуть включати тренінги з управління бюджетом, залучення кредитних коштів, фінансового планування та аналізу ринкових ризиків.

Роль держави у підвищенні фінансової грамотності населення не обмежується лише освітніми програмами. Значний вплив на цю сферу мають політичні заходи та законодавчі ініціативи, які визначають рамки для функціонування фінансових інституцій та захисту прав споживачів фінансових послуг [16].

В Україні фінансово – правове регулювання є одним із ключових аспектів формування фінансової культури. Уряд регулярно ініціює законодавчі зміни, спрямовані на посилення захисту споживачів фінансових послуг, підвищення прозорості фінансових операцій і запобігання фінансовим злочинам. Наприклад, одним із важливих етапів стало запровадження законів, що регулюють діяльність кредитних установ і банківських послуг. Ці закони зобов'язують фінансові установи надавати громадянам чітку та прозору

інформацію про умови кредитування, вартість послуг і можливі ризики, що дозволяє споживачам приймати більш обґрунтовані рішення щодо управління своїми фінансами.

Крім того, держава стимулює фінансові установи до проведення освітньої роботи серед клієнтів. Банки та інші кредитні установи зобов'язані інформувати громадян про основи управління фінансами, надавати поради щодо заощаджень, інвестицій та управління боргами. Важливим кроком стало також створення механізмів для захисту споживачів від недобросовісних фінансових практик, таких як приховані комісії або високі процентні ставки за кредитами. Все це сприяє формуванню більш відповідального ставлення до фінансових рішень як з боку фінансових установ, так і з боку громадян.

Держава також впроваджує механізми для моніторингу та оцінки рівня фінансової грамотності населення. Наприклад, центральний банк України та інші регулятори фінансових ринків регулярно публікують звіти, що відображають стан фінансової освіти та знань серед населення. Ці дослідження допомагають визначити слабкі місця та оцінити ефективність уже впроваджених заходів. На основі отриманих даних уряд може коригувати свої освітні ініціативи та розробляти нові програми, спрямовані на підвищення рівня фінансової грамотності [20].

Політичні заходи також включають підтримку розвитку цифрової фінансової освіти. Зі стрімким розвитком технологій і поширенням фінтех – сектору, дедалі більше громадян отримує доступ до онлайн – фінансових послуг. Держава активно підтримує розвиток онлайн – курсів та мобільних додатків, які навчають фінансовій грамотності. Ці інструменти дозволяють людям будь – якого віку та з різними рівнями знань опановувати складні теми у зручному форматі.

Окрім цього, уряд України сприяє розвитку програм фінансової грамотності для специфічних груп населення, таких як пенсіонери, внутрішньо переміщені особи, ветерани та інші вразливі категорії громадян. Особлива увага приділяється тим, хто може бути більш схильним до фінансових ризиків або

має обмежений доступ до фінансових послуг. Урядова підтримка таких програм дозволяє цим людям краще орієнтуватися в системі фінансових інструментів, що може допомогти їм покращити свій добробут.

Законодавчі ініціативи також охоплюють питання пенсійного забезпечення та управління соціальними фондами. Держава працює над реформами у сфері пенсійного страхування, створюючи стимули для громадян накопичувати пенсійні заощадження. Це також є важливою складовою підвищення фінансової грамотності, оскільки пенсійні реформи спонукають громадян краще розуміти довгострокові фінансові плани та важливість інвестування у своє майбутнє [28].

Таким чином, роль держави у підвищенні фінансової грамотності населення України є комплексною та багатоаспектною. Вона включає освітні програми, політичні заходи та законодавчі ініціативи, що сприяють розвитку фінансової культури серед громадян. Завдяки зусиллям держави населення поступово здобуває необхідні знання та навички для прийняття відповідальних фінансових рішень, що сприяє економічному зростанню та стабільності країни в цілому.

Підвищення рівня фінансової грамотності є невід'ємним елементом освіти громадян і ефективним інструментом забезпечення фінансової безпеки країни. Оскільки рівень фінансової грамотності населення України сьогодні залишається низьким, важливо чітко визначити, які верстви населення повинні сприяти підвищенню рівня фінансової грамотності. Включення і фінансова якість життя і тільки тоді вирішує їх потреби. Все це вказує на важливість розробки ще одного стратегічного документа для підвищення рівня фінансової грамотності населення України, його реалізація сприяє формуванню необхідних знань і навичок раціональної та збалансованої фінансової поведінки домогосподарств.

3.3. Пропозиції щодо підвищення рівня фінансової грамотності в Україні

Питання фінансової грамотності в Україні набуває все більшої актуальності на тлі економічних викликів, які постійно постають перед країною. Уміння управляти своїми фінансами є не лише запорукою особистого добробуту громадян, але й важливим фактором стабільності всієї економічної системи. Брак знань про фінансові інструменти та механізми може призводити до неправильних рішень як на рівні окремих домогосподарств, так і в масштабах всієї країни. Тому підвищення рівня фінансової грамотності населення є одним із пріоритетів державної політики. Для досягнення цього важливо розробляти нові ініціативи, які охоплюватимуть різні вікові та соціальні групи, а також удосконалювати наявні підходи до освіти і регулювання фінансової сфери.

Одним із найважливіших напрямів для підвищення рівня фінансової грамотності є вдосконалення державної політики в цій галузі. На даний момент Україна вже здійснює певні кроки у цьому напрямку, однак існує багато можливостей для розвитку та вдосконалення існуючих заходів [29].

Першим ключовим аспектом є розробка комплексної стратегії підвищення фінансової грамотності на рівні держави. Ця стратегія має включати чіткі цілі, напрями діяльності та інструменти для їх досягнення. Вона повинна враховувати потреби різних вікових та соціальних груп населення, а також бути орієнтованою на тривалий термін. Важливо, щоб стратегія була розроблена у співпраці з різними міністерствами, фінансовими установами та громадськими організаціями. Залучення різних зацікавлених сторін дозволить створити максимально ефективну та скоординовану систему підвищення фінансової грамотності.

Існують стратегічні цілі, спрямовані на підвищення рівня фінансової грамотності населення і кожна з цих цілей містить власні ініціативи (табл. 3.3.)

Таблиця 3.1 – Стратегічні цілі розвитку фінансової грамотності в Україні до 2030 року.

Ціль I	Ціль II	Ціль III	Ціль IV	Ціль V
1.1 Сучасні навчальні програми 1.2. Доступні навчальні ресурси 1.3 Об'єднана спільнота педагогів – експертів з фінансової грамотності 1.4. Моніторинг фінансової грамотності дітей та молоді 1.5.Висока вмотивованість бути фінансово обізнаними	2.1. Навчальні ресурси для розвитку фінансових компетентностей упродовж життя 2.2. Підвищення обізнаності про економіку та фінансові послуги з першоджерел 2.4. Діагностика фінансових компетентностей дорослого населення 2.5. Проєкти Музею грошей	3.1. Потужний старт 3.2. Впевнені користувачі фінансових послуг 3.3. Зрозумілі фінансові інструменти 3.4. Корисні просвітницькі та мотиваційні заходи 3.5. Своєчасне виявлення прогалин у знаннях та навичках	4.1. Доступні та зрозумілі фінансові інструменти 4.2. Платіжна безпека та захист від шахрайства у сфері цифрових фінансових послуг 4.3. Упізнавані онлайн – канали поширення фінансових знань 4.4. Інтерактивні інструменти вдосконалення фінансових компетентностей	5.1. Створення та розвиток механізмів співпраці в Україні 5.2. Посилення міжнародної співпраці 5.3 Розвиток науково – освітньої роботи на базі Музею грошей
5 ініціатив	5 ініціатив	4 ініціативи	4 ініціативи	3 ініціативи

Для реалізації цілей у табл. 3.3 є індикатори виконання цих стратегічних цілей. Враховуючи ситуацію у нашій країні, після повномасштабного вторгнення відбулися суттєві зміни у складі постійно проживаючого населення на території України через загибель, внутрішнє переміщення та виїзд за кордон частини українців унаслідок воєнних дій. Тому некоректно під час визначення індикаторів досягнення стратегічних цілей та їх цільових значень повністю керуватись результатами комплексного дослідження рівня фінансової грамотності українців, проведеного Проектом USAID "Трансформація фінансового сектору" спільно з НБУ за методикою ОЕСР у серпні 2021 року. [31].

Тому, попередній перелік індикаторів виконання стратегічних цілей та їх проміжних цільових значень наведений в таблиці 3.31.

Таблиця 3.2 – Індикатори виконання стратегічних цілей.

Індикатори	Станом на 31 грудня 2023 року	Станом на 31 грудня 2025 року
Індекс фінансової грамотності дорослого населення (18–79 років), бали	12,3	12,5
Школи, де дітей навчають фінансовій грамотності, % від загальної кількості	10%	100%
Онлайн – курс з фінансової грамотності для підготовки педагогів	1	2
Онлайн – курс з фінансової грамотності для школярів	–	1
Онлайн – курс з фінансової грамотності для дорослого населення	–	1
Кількість розроблених та оновлених рамок фінансових компетентностей	2	3
Кількість централізовано розроблених та оновлених освітніх програм	2	5
Кількість підприємців – початківців, які пройшли навчання	–	500
Унікальні користувачі сайту Центру фінансових знань НБУ "Талан", осіб за рік	42 тис.	100 тис.
Унікальні користувачі освітнього сайту з фінансової грамотності "Гаразд", осіб за рік	20 тис.	80 тис.

За умови реалізації індикаторів виконання стратегічних цілей (табл.3.31) на початок 31 грудня 2025 року мають відбутися такі зміни у порівнянні з 31 грудня 2025 року: індекс фінансової грамотності дорослого населення має зрости з 12,3 до 12,5 балів, що буде свідчити про поступове покращення фінансових знань та навичок населення; відсоток шкіл, де дітей навчають фінансової грамотності має залишитися на рівні 100% – це означає, що освіта у школах є сталим та повсюдним; кількість онлайн – курсів для підготовки педагогів має зрости з 1 до 2 та повинні ввестися нові курси для школярів та дорослого населення, що розширить доступ до фінансової освіти різних груп населення; кількість централізовано розроблених та оновлених освітніх програм зросте з 2 до 5 , що вказуватиме на розширення освітніх ініціатив у сфері фінансової грамотності; кількість підприємців – початківців, які пройшли

навчання, становитиме 500 у 2025 році, що свідчить про підтримку підприємництва через фінансову освіту; кількість унікальних користувачів сайту Центру фінансових знань НБУ "Талан" зросте з 42 тисяч до 100 тисяч, а освітнього сайту "Грані" – з 20 тисяч до 80 тисяч., а це свідчить про збільшення інтересу до фінансової освіти та доступу до інформаційних ресурсів. [31].

Іншим напрямом удосконалення державної політики може стати посилення регулювання фінансового ринку, спрямоване на підвищення прозорості та інформованості громадян про фінансові послуги. Це може включати зобов'язання банків та інших фінансових інституцій надавати споживачам детальнішу інформацію про свої продукти, ризики та потенційні вигоди. Наприклад, банки можуть бути зобов'язані розробляти доступні та зрозумілі для споживачів інформаційні матеріали, які допоможуть громадянам краще розуміти умови кредитів, депозитів та інших фінансових послуг. Це сприятиме підвищенню рівня обізнаності громадян та допоможе їм уникати фінансових пасток.

Держава також повинна сприяти підвищенню фінансової грамотності через податкову політику. Важливо, щоб громадяни мали можливість отримувати податкові стимули за навчання фінансовим дисциплінам або за участь у програмах підвищення кваліфікації. Це може бути зроблено через податкові знижки або пільги для тих, хто активно інвестує в свою фінансову освіту. Такі заходи не лише заохотять людей до вивчення основ фінансів, але й допоможуть розширити доступ до якісних освітніх програм [13].

Держава також може підтримувати створення та розвиток некомерційних організацій, які займаються підвищенням фінансової грамотності. Громадські ініціативи та освітні проекти, які проводяться незалежними експертами або фінансовими аналітиками, можуть стати потужним інструментом для залучення населення до навчання. Державна підтримка таких ініціатив може здійснюватися через грантові програми або партнерські проекти з державними установами.

Крім того, важливим є вдосконалення контролю за дотриманням законодавства у сфері фінансових послуг. Захист споживачів від недобросовісних фінансових практик має бути пріоритетом держави. В Україні вже діє низка законів, що регулюють діяльність банків та інших фінансових установ, однак посилення цих норм і розробка нових механізмів захисту громадян можуть значно покращити фінансову стабільність. Наприклад, можна посилити контроль за фінансовими консультаціями, які надають банківські установи або кредитні організації. Важливо, щоб громадяни отримували кваліфіковані поради, що відповідають їхнім потребам, а не були об'єктом агресивного маркетингу з боку фінансових установ.

Одним із ключових аспектів підвищення фінансової грамотності в Україні є розробка освітніх програм, які будуть орієнтовані на різні вікові та соціальні групи. Різним категоріям населення необхідні різні підходи до навчання, оскільки їхні фінансові потреби, можливості та проблеми можуть значно відрізнятися. Тому важливо, щоб освітні програми були гнучкими, доступними та відповідали специфічним потребам кожної групи [7].

Для наймолодших громадян, наприклад, можна розробляти інтерактивні та ігрові освітні програми, які допоможуть їм з раннього віку засвоювати основні принципи управління фінансами. У школах можуть бути запроваджені спеціальні курси, які у доступній формі навчать дітей поняттям заощаджень, бюджету, кредитів та інвестицій. Важливо, щоб ці програми були не лише теоретичними, але й включали практичні завдання, що дозволять учням застосовувати отримані знання на практиці. Наприклад, шкільні економічні ігри або проекти з моделювання фінансових рішень можуть стати ефективним інструментом для навчання.

Для підлітків та студентів важливо створювати програми, які дадуть їм більш глибокі знання у галузі особистих фінансів, кредитування та інвестування. В умовах, коли молоді люди все частіше стикаються з потребою самостійно управляти своїми фінансами, знання про ці процеси стають важливими не лише для їхньої особистої успішності, але й для економічної

стабільності країни загалом. Вища освіта в Україні вже включає курси економіки та фінансів, однак існує необхідність у впровадженні більш практично орієнтованих програм, які допоможуть студентам адаптуватися до реальних умов ринку.

Доросле населення також потребує підвищення рівня фінансової грамотності, оскільки саме на цю групу припадає більшість фінансових рішень у суспільстві. Для цієї категорії громадян можна розробляти спеціалізовані курси та тренінги, які допоможуть їм краще управляти своїми заощадженнями, планувати пенсійне забезпечення та ефективно користуватися фінансовими інструментами. Ці програми можуть бути адаптовані під різні професійні та соціальні групи, щоб кожен громадянин міг знайти інформацію, релевантну для його конкретної ситуації [6].

Для пенсіонерів і людей похилого віку особливо важливо створювати освітні програми, які допоможуть їм управляти пенсійними заощадженнями, орієнтуватися в умовах інфляції та вибирати безпечні фінансові продукти. Для цієї вікової групи часто складно адаптуватися до швидких змін на фінансовому ринку, тому навчання має бути максимально зрозумілим і доступним. Держава може створювати спеціалізовані навчальні центри або використовувати громадські організації для проведення таких курсів.

Важливо також не забувати про вразливі категорії населення, такі як внутрішньо переміщені особи, безробітні, люди з інвалідністю та інші групи, що можуть бути особливо вразливими до фінансових ризиків. Для них можна розробляти спеціальні освітні програми, що допоможуть краще розуміти свої права на ринку фінансових послуг та захищати себе від шахрайства або неправомірних дій з боку кредитних установ.

Загалом, впровадження освітніх програм для різних вікових та соціальних груп є невід'ємною частиною стратегії підвищення фінансової грамотності в Україні. Кожна з цих груп потребує індивідуального підходу, і держава має створити умови для того, щоб громадяни будь – якого віку та з різними потребами мали доступ до якісної фінансової освіти [38].

Таким чином, підвищення рівня фінансової грамотності в Україні є багатогранним завданням, що потребує як удосконалення державної політики, так і впровадження комплексних освітніх програм для різних категорій громадян. Підвищення фінансової грамотності сприятиме: особистому добробуту громадян, стабільності національної економіки. Ці заходи сприятимуть не лише особистому добробуту українців, але й підвищенню стабільності національної економіки, що особливо важливо в умовах сучасних викликів.

ВИСНОВКИ

Фінансова грамотність населення та управління фінансами домогосподарств є одними з ключових факторів, які впливають на економічний розвиток будь – якої країни. Підвищення рівня фінансової обізнаності громадян дозволяє їм більш ефективно управляти своїми грошовими ресурсами, робити обґрунтовані інвестиційні та споживчі рішення, уникати боргових пасток і, врешті – решт, сприяти зростанню добробуту як окремих сімей, так і суспільства в цілому. Це, у свою чергу, створює стабільні фінансові ринки, збільшує рівень споживчого попиту і стимулює економічний розвиток країни.

У дипломній роботі було розглянуто взаємозв'язок між фінансами домогосподарств та загальним економічним розвитком держави, а також досліджено роль фінансової грамотності у цьому процесі. Аналіз фінансів домогосподарств показав, що фінансова стабільність та здатність домогосподарств накопичувати заощадження є важливими індикаторами загального стану економіки. Щодо сучасного стану фінансових ресурсів домогосподарств за рис. 2.1, спостерігається, що по сьогоднішній день заробітна плата є головним джерелом доходу для більшості українців. З 2005 року до 2015 року він становив 58,3%, але до 2020 року – 24,2 %, що більше, ніж у 1999 році. Також пенсії, стипендії та виплати становлять значну частину фінансових ресурсів. У 2020 році – 21,2 %.

Низький рівень заощаджень, залежність від кредитних коштів та недостатня фінансова освіченість можуть призвести до зростання боргових зобов'язань, що ставить під загрозу фінансову стабільність не лише окремих громадян, але й усієї економічної системи.

Дослідження фінансової грамотності населення показало, що українці стикаються з численними труднощами у розумінні фінансових продуктів, управлінні боргами та плануванні майбутніх заощаджень. Це свідчить про необхідність розробки та впровадження комплексних програм з підвищення фінансової грамотності для різних верств населення. Важливим елементом

таких програм є не лише теоретичне навчання, але й надання практичних інструментів для поліпшення фінансового стану громадян, таких як курси з управління бюджетом, розуміння інвестиційних ризиків, розрахунку відсоткових ставок та правильного використання кредитних ресурсів.

Фінансова грамотність дає розуміння основ фінансового менеджменту та вміння приймати раціональні фінансові рішення. Дослідження показало, що ефективне управління фінансами домогосподарств сприяє накопиченню заощаджень, що є важливим джерелом інвестицій в економіці. Домогосподарства з вищим рівнем фінансової грамотності здатні краще управляти своїми заощадженнями, що призводить до зниження ризиків неплатоспроможності.

Фінансова грамотність є основою стійкості економіки. Високий рівень фінансової грамотності дозволяє громадянам приймати обґрунтовані фінансові рішення, що допомагає уникати боргових пасток та сприяє стабільності банківської системи. Це створює умови для зростання інвестиційної активності та стимулює загальний економічний розвиток.

Основною проблемою є низька фінансова грамотність в Україні. Аналіз соціологічного опитування показав, що значна частина українського населення не володіє достатніми знаннями у сфері фінансового управління. Порівняно з іншими країнами, Україна знаходиться на одному рівні з Болгарією та Хорватією, але відстає від Грузії (12,1 бала), Румунії (11,2 бала) і навіть Італії (11,1 бала). Низький рівень фінансової грамотності призводить до неправильного використання кредитних ресурсів, низького рівня заощаджень і зростання боргових зобов'язань.

Низький рівень фінансової грамотності населення значно впливає на їх рівень життя. Раціональне управління фінансами сприяє підвищенню добробуту населення. Компетентність громадян про ризики кредитування та управління боргами сприяє зниженню рівня заборгованості. Фінансово грамотне населення активніше інвестує в підприємницьку діяльність.

Для підвищення рівня фінансової грамотності слід запровадити низку заходів: розробка та впровадження державних освітніх програм з фінансової грамотності для різних вікових груп, включення фінансової освіти до шкільних програм, проведення інформаційних кампаній з підвищення обізнаності щодо управління фінансами, підвищити обізнаність громадскості про важливість фінансової грамотності через соціальні мережі та ЗМІ.

Крім того, важливо зазначити, що фінансова грамотність є фактором, який безпосередньо впливає на макроекономічні показники. Грамотне управління фінансами на індивідуальному рівні сприяє зменшенню фінансових ризиків, підвищенню обсягів заощаджень та інвестицій, що стимулює економічну активність та забезпечує стійкість фінансової системи держави. Натомість, низький рівень фінансової обізнаності може призвести до кризових явищ, коли домогосподарства не здатні виконувати свої боргові зобов'язання, що послаблює банківську систему та негативно впливає на загальну економіку.

У цьому контексті особливо важливою є роль держави, яка повинна створювати сприятливі умови для підвищення фінансової грамотності населення. З боку уряду повинні бути запроваджені політики, спрямовані на покращення освітніх програм, захист прав споживачів фінансових послуг, посилення регулювання фінансового ринку та підвищення прозорості фінансових операцій. Державна підтримка таких ініціатив сприятиме формуванню відповідального та обізнаного споживача фінансових послуг, що, у свою чергу, сприятиме довгостроковій стабільності економічної системи.

Виходячи з аналізу, проведеного у цій дипломній роботі, можна зробити висновок, що фінансова грамотність населення є пріоритетною умовою успішного розвитку держави. Вона має вплив не лише на добробут окремих домогосподарств, але й на стабільність всієї фінансової системи та економічний розвиток країни. Тому в Україні необхідно продовжувати розвивати та впроваджувати ініціативи, спрямовані на підвищення рівня фінансової обізнаності громадян, а також стимулювати громадян до активної участі у фінансовому житті країни через залучення до освітніх програм, інформування

про можливості управління своїми фінансами та запровадження дієвих механізмів захисту їхніх фінансових прав.

Таким чином, фінанси домогосподарств та фінансова грамотність населення є не лише важливими аспектами для особистого добробуту громадян, але й критичними факторами, що визначають довгострокову економічну стабільність і розвиток держави. Успішне вирішення цих питань залежить від спільних зусиль держави, фінансових інституцій та громадянського суспільства, що мають працювати у тандемі для побудови сильного фінансового середовища в Україні.

Отже, підвищення рівня фінансової грамотності населення є важливим завданням для забезпечення сталого економічного розвитку України. Фінансова грамотність дозволяє домогосподарствам ефективно управляти своїми ресурсами, сприяє стабільності фінансової системи та знижує рівень боргових зобов'язань. Державна підтримка та активне залучення громадян до процесу фінансової освіти є ключовими кроками на шляху до побудови стабільної та процвітаючої економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пшик Б. І. Зварич М.С., Кашуба Я.М., Слобода Л.Я. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізми забезпечення: монографія. Львів, СПОЛОМ, 2020. 6 с.

2. Бланк І. О. Управління фінансами домогосподарств. Київ: Фінанси і статистика, 2016, 110 с.

3. Дерев'янко О. Г. Фінансове планування для домогосподарств. Київ: Вища школа, 2017. 33 с.

4. Заруцька О. В. Економіка домогосподарств. Київ: Знання, 2021, 65 с.

5. Коваленко Н. І. Фінансова грамотність населення: аналітичний огляд. Київ: Інститут економічних досліджень, 2018, 121 с.

6. Копійка Г. В. Фінанси домогосподарств: сучасні виклики та перспективи розвитку. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2021. С. 69 – 105.

7. Левченко О. М. Фінансова грамотність та економічний розвиток: монографія. Київ: Інститут економіки, 2020. С. 41 – 54.

8. Жукова Т. В. Фінансова грамотність: курс лекцій. Київ: Академія фінансів, 2019. С.22 – 27.

9. Макаренко А. В. Фінансове виховання для дітей: методичний посібник. Київ: Шкільний світ, 2019. С.71 – 80.

10. Никифоров І. К. Фінансова культура та її вплив на домогосподарства. Харків: Фоліо, 2017. С.11 – 20.

11. Костюк Р. М. Сімейний бюджет: планування та аналіз. Київ: Інститут фінансів, 2020, 33 с.

12. Литвин Л. М. Роль фінансової грамотності у розвитку економіки держави. Харків: Право, 2022. С. 81 – 83.

13. Мельник Т. О. Домогосподарства у фінансовій системі України. Київ: Знання, 2018. С.54 – 70.

14. Мартиненко О. В. Фінансові системи домогосподарств в умовах глобалізації. Львів: Світ, 2020. С.12 – 15.

15. Мороз А. М. Фінансова грамотність: від теорії до практики. Київ: Ліра – К, 2020, 54 с.

16. Олійник В. О. Економіка домогосподарств: теорія і практика. Одеса: ОНУ, 2021. С. 61 – 63.

17. Попов І. І. Фінансові стратегії домогосподарств. Київ: Вища школа, 2021, 50 с.

18. Info Sapiens. Проєкт USAID «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021». Київ. 2021.с.4 – 34.

19. Сидоренко, Л. М. Фінансовий менеджмент для домогосподарств. Київ: КНЕУ, 2019. С. 91 – 93.

20. Ткаченко, М. К. Економіка та фінанси домогосподарств. Одеса: Фенікс, 2021, 78 с.

21. Балашов О. Г. Фінанси домогосподарств: Теорія і практика. Київ: КНЕУ, 2017, 44 с.

22. Горбачевська Л. О. Фінансові рішення домогосподарств: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2021, 93 с.

23. Державна служба статистики України. Соціально – демографічні характеристики домогосподарств України у 2020 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Статистичний збірник, м. Київ, 2020. С. 32 – 48.

24. UNICEF. Соціально – економічний стан домогосподарств України. URL: https://www.unicef.org/ukraine/documents/social – economical – state – 2023 – 24 (дата звернення: 10.11.24).

25. Козак О. С. Економіка домогосподарств: фінансові аспекти. Київ: Фінанси України, 2022, 55 с.

26. Орлик І. В. Фінансові рішення домогосподарств: облік і управління. Київ: Центр економічної освіти, 2021, 23 с.

27. Global Freelancer Income Report 2023. URL: https://blog.payoneer.com/ja/news – ja/the – payoneer – 2023 – freelancer – insights – report/ (дата звернення: 28.10.24).

28. Сологуб, Л. Д. Фінанси домогосподарств: планування та управління. Київ: Фенікс, 2020. С. 65 – 70.

29. Устименко Н. О. Фінансова грамотність: формування та розвиток в Україні. Київ: Академія фінансів, 2020. С. 28 – 31.

30. Рожко О. Д. Фінансова грамотність для кожного: практичні поради. Київ: Освіта, 2018, 77 с.

31. Національний банк України. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. С.18 – 25.

32. Лисенко А. Г. Розвиток фінансової грамотності в Україні. – Київ: Алерта, 2021, 39 с.

33. Федоренко В. С. Фінансова поведінка домогосподарств. Київ: Центр учбової літератури, 2021, 13 с.

34. Піщанська О. О.Фінансова грамотність в умовах ринкової економіки. Київ: Ніка – Центр, 2019, 51 с.

35. Коваль С. Л. Управління сімейними фінансами. Київ: Наукова думка, 2019, 28 с.

36. Петрова О. К. Фінанси і домогосподарства: перспективи розвитку. Київ: КНТЕУ, 2020, 56 с.

37. Дослідження «Фінансова грамотність: освітні програми в Україні». URL: https://creditstore.com.ua/blog/finansovaya – gramotnost – obrazovatelnye – programmy – v – ukraine (дата звернення 05.11.2024)

38. Хоменко О. З. Фінансові ризики домогосподарств: аналіз та управління. Київ: Економіка, 2019, 57 с.

39. Гаврилюк О. В. Фінансова грамотність: Підручник для старших класів. Київ: Освіта, 2018, 29 с.

40. Глущенко Л. О. Сімейні фінанси: планування, управління, заощадження. Львів: Світ, 2020, 59 с.

41. Гончарук О. В. Фінансова грамотність населення України: проблеми та перспективи. Харків: Фоліо, 2019, 71 с.

42. Пономаренко В. В. Роль держави у формуванні фінансової грамотності населення. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018, 48 с.

43. Хоменко О. Б. Фінансові ризики домогосподарств: аналіз та управління. Київ: Економіка, 2019, 81 с.

44. Шевчук В. О. Фінансовий сектор та домогосподарства: взаємодія і розвиток. Київ: Ліра – К, 2020, 56 с.

45. Лусарді А., Мітчелл О.С. Економічне значення фінансової грамотності: Теорія та докази. Журнал економічної літератури, 52(1), 5 – 44.

46. ОЕСР. Фінансова освіта в школах: Виклики, тенденції та інсайти, 2016, 57 с.

47. Аткінсон, А. , Мессі, Ф.А. Вимірювання фінансової грамотності: Результати пілотного дослідження ОЕСР/ІНФЕ. Робочі документи ОЕСР з питань фінансів, страхування та приватних пенсій, №15, 2012, 32 с.

48. Сю Л., Зія Б. Фінансова грамотність у світі: Огляд доказів з практичними рекомендаціями для подальшого шляху. Політико – дослідницький робочий документ Світового банку №6107, 2012, 55 с.

49. Гастінгс Д.С., Мадріан Б.С., Скімігорн В.Л. Фінансова грамотність, фінансова освіта та економічні результати. Щорічний огляд економіки, 5, 2013, С. 347 – 373.

50. Жиляєв І. О. Основи фінансової грамотності : навч. посіб. / І. О. Жиляєв. Київ: Кондор, 2018, 224 с.

51. Котлер Ф., Вонг В., Сондерс Дж., Армстронг Г. Маркетинг : підручник / пер. з англ. О. В. Тищенко. Харків: Видавництво «Фактор», 2016, 123 с.

52. Ситник Г. П. Фінансова грамотність: як розуміти та керувати власними фінансами : навч. посіб. / Г. П. Ситник. Львів: Світ, 2020, 240 с.

53. Олійник О. В. Сучасні підходи до навчання фінансової грамотності в Україні // Економічний вісник, 2021, № 4,С. 34–41.

54. Кравець Л. А. Розвиток фінансової культури в умовах цифровізації // Фінанси України, 2020, № 8, С. 22–28.

55. Петрова Т. О. Методичні основи формування фінансових компетентностей у молоді // Проблеми та перспективи економіки і управління, 2019, № 3, С. 112–118.

56. Національний банк України. Навчання фінансовій грамотності. URL: https://bank.gov.ua. (дата звернення: 07.11.2024).

57. Міністерство фінансів України. Програми з підвищення фінансової обізнаності населення. URL: https://mof.gov.ua (дата зверення: 07.11.2024).

58. Гаврилюк О. В. Економіка домогосподарств: теоретичні та практичні аспекти / О. В. Гаврилюк. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020, 256 с.

59. Чумаченко М. Г. Фінансове планування у домогосподарствах / М. Г. Чумаченко. Харків: Фактор, 2021, 198 с.

60. Бойко Т. В. Особливості фінансового планування домогосподарств в Україні // Економіка та держава, 2021, № 6, С. 23–29.

61. Савченко О. О. Інвестиційні стратегії домогосподарств у сучасних умовах // Фінанси України, 2020, № 10, С. 30–38.

62. Коваленко А. П. Аналіз доходів і витрат домогосподарств у контексті фінансової стабільності // Науковий вісник НУБіП України, 2019, № 4, С. 45–52.

63. Державна служба статистики України. Доходи і витрати домогосподарств. URL: http://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 10.11.2024).

64. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Фінансова грамотність для домогосподарств. URL: https://www.fst-ua.info (дата звернення: 10.11.2024).

65. Мінсоцполітики України. Соціально-економічне становище домогосподарств в Україні. URL: https://msp.gov.ua (дата звернення: 11.11.2024)

66. Петренко Н. П. Вплив інфляції на фінансові рішення домогосподарств в Україні // Економіка і суспільство, 2022, № 2, С. 125–131.

67. Кравець В. І. Фінанси домогосподарств: стан та перспективи розвитку в Україні / В. І. Кравець. Київ: Ліра-К, 2020, 312 с.

68. Кириленко О. П. Фінансова поведінка домогосподарств в умовах нестабільності економіки України : монографія / О. П. Кириленко.Харків: Видавництво Харківського нац. екон. ун-ту, 2019, 288 с.

69. Дубовик В. М. Фінансове планування у домогосподарствах України : навч. посіб. / В. М. Дубовик. Дніпро: Пороги, 2021, 250 с.

70. Луніна І. О. Фінанси домогосподарств у трансформаційній економіці України / І. О. Луніна. Київ: Наукова думка, 2020, 276 с.

71. Шевчук В. О. Структура доходів і витрат домогосподарств в Україні: динаміка і тенденції // Фінансовий простір. 2020, № 4. С. 40–47.

72. Кучеренко О. В. Аналіз фінансових стратегій домогосподарств України в умовах ринкових змін // Вісник економічної науки України. 2019, № 3, С. 68–74.

73. Орлик О. М. Оцінка фінансової грамотності домогосподарств України // Економічний часопис-XXI. 2021, № 7. С. 32–36.

ДОДАТОК А

Розподіл домогосподарств за регіонами та за економічними районами у 2020 році

	Кількість домогосподарств		у тому числі, які проживають (%)				Середній розмір домогос – подарства (осіб)
			у міській місцевості			у сільській місце – вості	
	тисяч	відсотків	у великих містах	у малих містах	всього		
Україна	**14784,3**	**100,0**	**39,6**	**28,1**	**67,7**	**32,3**	**2,58**
у тому числі за регіонами							
Вінницька	621,0	4,2	22,5	25,6	48,1	51,9	2,46
Волинська	334,0	2,3	20,7	31,6	52,3	47,7	3,03
Дніпропетровська	1347,1	9,1	66,9	17,5	84,4	15,6	2,36
Донецька	906,8	6,1	35,6	49,3	84,9	15,1	2,32
Житомирська	481,5	3,3	20,4	36,0	56,4	43,6	2,50
Закарпатська	353,2	2,4	10,8	29,8	40,6	59,4	3,49
Запорізька	696,4	4,7	57,8	19,2	77,0	23,0	2,45
Івано – Франківська	446,8	3,0	17,0	28,6	45,6	54,4	3,00
Київська (без м. Києва)	669,1	4,5	11,3	46,3	57,6	42,4	2,62
Кіровоградська	406,4	2,7	32,6	29,8	62,4	37,6	2,27
Луганська	342,6	2,3	19,3	51,0	70,3	29,7	2,28
Львівська	816,5	5,5	33,5	29,9	63,4	36,6	3,01
Миколаївська	433,4	2,9	42,6	26,1	68,7	31,3	2,54
Одеська	884,8	6,0	41,7	27,3	69,0	31,0	2,64
Полтавська	580,5	3,9	37,1	23,9	61,0	39,0	2,35
Рівненська	373,4	2,5	20,2	28,8	49,0	51,0	3,04
Сумська	433,8	2,9	22,9	44,7	67,6	32,4	2,42
Тернопільська	348,3	2,4	22,9	23,7	46,6	53,4	2,92
Харківська	1102,4	7,5	52,5	28,4	80,9	19,1	2,42
Херсонська	394,3	2,7	33,6	29,7	63,3	36,7	2,58
Хмельницька	467,1	3,2	19,4	34,4	53,8	46,2	2,63
Черкаська	504,2	3,4	23,9	30,4	54,3	45,7	2,34
Чернівецька	305,4	2,1	31,2	13,0	44,2	55,8	2,89
Чернігівська	424,2	2,9	24,7	35,8	60,5	39,5	2,29
м. Київ	1111,1	7,5	100,0	–	100,0	–	2,63
Економічні райони:							
Східний	2116,7	14,3	42,2	30,5	72,7	27,3	2,41
Донецький	1249,4	8,5	31,1	49,8	80,9	19,1	2,31
Придніпровський	2449,9	16,5	58,6	20,0	78,6	21,4	2,37
Причорноморський	1712,5	11,6	40,0	27,6	67,6	32,4	2,60
Подільський	1436,4	9,7	21,6	28,0	49,6	50,4	2,63
Центральний	2284,4	15,5	57,3	20,2	77,5	22,5	2,56
Карпатський	1921,9	13,0	25,1	26,9	52,0	48,0	3,08
Поліський	1613,1	10,9	21,5	33,4	54,9	45,1	2,68

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Хрестян Вікторія Сергіївна, студентка 2 курсу, заочної форми навчання, економічного факультету, спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», освітня програма «Фінанси і кредит», адреса електронної пошти khrestyan2005@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Фінанси домогосподарств та фінансова грамотність населення як пріоритетна умова успішного розвитку держави» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь – який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет – системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

_____	_____	_____
(дата)	(підпис)	(ініціали, прізвище)